

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 11(43), 2017

№ 11(43), 2017

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
Crimean Institute of Economics and Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та господарського права (Севастопольська філія);

NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до наукометричної бази даних «Російський індекс наукового цитування» («РИНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РИНЦ SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";
- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулін Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;
- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

УДК: 658:664(045)

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

кандидат економічних наук, доцент, Лозовський О. М., Гудима Н. В.
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна, Вінниця

У статті досліджується сутність корпоративного управління як елементу корпоративної культури. Висвітлюється значення корпоративних організацій та їх правовий статус, соціально-економічні фактори формування корпорацій. Розглядаються критерії ефективного розвитку корпоративних відносин. Охарактеризовано стан та системи корпоративного управління в харчовій промисловості, окреслюються основні напрямки оптимізації корпоративних відносин.

Ключові слова: корпорація, корпоративна культура, корпоративне управління, підприємство, харчова галузь.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и администрирования, Лозовский А. Н., Гудима Н. В. Корпоративное управление как элемент корпоративной культуры в деятельности предприятий пищевой промышленности/ Винницкий торгово-экономический институт, Украина, Винница

В статье исследуется сущность корпоративного управления как элемента корпоративной культуры. Освещается значение корпоративных организаций и их правовой статус, социально-экономические факторы формирования корпораций. Рассматриваются критерии эффективного развития корпоративных

отношений. Охарактеризовано состояние и системы корпоративного управления в пищевой промышленности, определяются основные направления оптимизации корпоративных отношений.

Ключевые слова: корпорация, корпоративная культура, корпоративное управление, предприятие, пищевая отрасль.

PhD in Economic, Lozovskyi O. M., Hudyma N. V. Corporate management as the element of corporate culture in activity of the enterprises of the food industry/ Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

The article examines the essence of corporate management as the element of corporate culture. The importance of corporate organizations and their legal status, socio-economic factors of formation of corporations are highlighted. Criteria of effective development of corporate relations are considered. The state and systems of corporate management in the food industry are characterized, the main directions of optimization of corporate relations are outlined.

Keywords: corporation, corporate culture, corporate management, enterprise, food industry.

Постановка проблеми. Україна завжди мала репутацію постачальника на світовий ринок продукції сільського господарства та харчової промисловості. На сучасному етапі наша держава опинилась у несприятливому економічному становищі і, як результат, ефективність діяльності вітчизняних підприємств значно знизилася. Гостро відчувається проблема подолання кризової ситуації у корпоративних процесах. Одним із способів вирішення даної проблеми є удосконалення системи управління корпораціями на основі використання подальшого розвитку корпоративних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Коло проблем, що охоплюють поняття «корпоративне управління», є настільки значущим, що для їх вирішення потрібно багато зусиль з боку фахівців і науковців. Дослідження в цій сфері здійснювали такі зарубіжні та українські вчені, як Р. Л. Ансофф, М. Р. Богатирьов, В. В. Гончаров, Л. В. Дейнеко, А. В. Іванченко, О. А. Коваленко, Д. Ф. Крисанов, Г. В. Назарова, П. Т. Саблук, Г. М. Тарасюк, Г. Л. Хаєт, Е. Г. Шейн, Ю. В. Якутін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ряд проблем у сфері корпоративного управління, а саме: низький рівень захисту акціонерів, недосконале законодавство та державне регулювання, поступове звуження обсягів фондового ринку та все більше скорочення кількості компаній тощо, ще недостатньо вивчені, що і стало локомотивом для дослідження даного питання.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності корпоративного управління як елемента корпоративної культури в харчовій галузі.

Виклад основного матеріалу. Культуру в організації визнають одним з основних чинників, необхідних для правильного розуміння поведінки людей та управління нею. Нині поширено поняття «організаційна культура». При цьому найчастіше мають на увазі культуру організації виробництва, виробничу естетику та порядок. Іноді акценти ставлять на зовнішній стороні культури — традиціях, символах, звичаях, що склалися в організації. Будь-яка організація — це, перш за все, люди, які в ній працюють. Саме вони і є носіями культури, яка в свою чергу формується поведінкою, взаємодією та спілкуванням, переконаннями та цінностями, яких дотримуються люди, що працюють у ній.

Останнім часом широко використовується поняття «корпоративна культура», яка розглядається як середовище, в якому люди перебувають на роботі. У вигляді всього того, що знаходиться навколо них, тобто

людська поведінка в даному контексті, виступає продуктом взаємодії особистості і культурних факторів роботи персоналу. Самі ж культурні фактори виступають в ролі регуляторів поведінки людини. Таким чином, корпоративна культура включає в себе як стиль поведінки, так і стиль спілкування працівників з клієнтами і колегами, а також активність співробітників, їх зацікавленість в ефективності діяльності підприємства.

Елементом корпоративної культури є корпоративне управління.

На сьогоднішній день можна виділити ряд підходів до визначення сутності корпоративного управління (табл. 1).

В Україні історія корпоративного управління почалася після отримання країною Незалежності та прийняття Закону України «Про господарські товариства». Закон визначив акціонерні товариства як самостійну форму та закріпив правові основи їх створення та функціонування.

Таблиця 1

Підходи до визначення корпоративного управління

Підхід	Сутність корпоративного управління
Особистий (внутрішня архітектура)	Вибір найкращих механізмів управління та розподілу влади між різними групами учасників корпоративних відносин
Громадський (зовнішні відносини)	Відносини між корпорацією та суспільством
Нормативний	Кодекс принципів та норм, що регламентують права, обов'язки та відповідальність осіб, які приймають участь в управлінні корпорацією
Економічний	Система відносин між органами управління, посадовими особами корпорації та акціонерами
Управлінський	Система виборних та призначених органів акціонерного товариства, що керує ним

Джерело розроблено автором [6]

Якщо звернутися до норм вітчизняного законодавства, то термін «корпорація» застосовується для позначення одного з видів об'єднань підприємств. Господарський кодекс визначає корпорацію як договірне об'єднання, створене на основі об'єднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, які об'єдналися, з передачею ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації [5].

Мета корпоративного управління – досягти оптимального балансу інтересів усіх сторін: акціонерів, менеджменту, клієнтів, постачальників, держави та суспільства. Рівень досконалості такого управління показує інвестору та суспільству ефективність та перспективи компанії, тобто її потенціал на ринку.

Один з визначальних факторів у прийнятті інвестиційних рішень – це наявність системи корпоративного управління. Понад 80% інвесторів заявляють про свою готовність платити більше за акції компаній з гарною якістю корпоративного управління в порівнянні з компаніями, де управління перебуває на низькому рівні. Крім того, дослідження свідчать про зростання числа інвесторів, які розглядають ефективне корпоративне управління як конкурентну перевагу в бізнесі. Саме ж корпоративне управління дає можливість:

- встановити чіткі орієнтири розвитку на ринку;
- формувати почуття відповідальності по всій вертикалі управління;
- підвищувати фінансові показники компанії.

Економічну безпеку підприємств як чинника ефективного корпоративного управління розглядають як захист від негативних впливів (загроз) зовнішнього і внутрішнього середовища.

До зовнішніх загроз можна віднести: несприятливу зміну політичної системи, кризи, інфляція, втрата ринків сировини, матеріалів,

протиправну діяльність кримінальних структур, конкурентів, правоохоронних органів.

До внутрішніх загроз відносять дії або бездіяльність працівників підприємства. Перш за все, такі дії суперечать інтересам діяльності, можуть завдати економічного збитку підприємству, порушити порядок використання технічних засобів, підірвати його діловий імідж в бізнес-колах.

У світі немає єдиної моделі корпоративного управління, але існують загальноприйняті принципи (стандарти), які лежать в основі ефективного корпоративного управління. Вони можуть бути застосовані у широкому діапазоні правових, економічних та політичних умов. Принципи корпоративного управління являються свого роду посібником, який дає відповіді на різні запитання. Наприклад: як українським підприємствам подолати «кризу довіри» вітчизняних та іноземних інвесторів, як залучати фінансові ресурси на вітчизняному і на міжнародних фондових ринках і т. д.

Основні принципи корпоративного управління (рис. 1) зосереджені на проблемах, які виникають внаслідок розділення власності й управління нею, та призначені для акціонерних товариств, акції яких є в обігу на фінансовому ринку.

Принципи корпоративного управління мають рекомендаційний характер та розраховані на добровільне застосування. Головним стимулом щодо їх дотримання товариствами є економічна доцільність та об'єктивно існуючі вимоги ринку. Базуючись на індивідуальних особливостях та стандартах, корпорація творчо і гнучко запроваджує власні системи корпоративного управління, постійно їх оцінює та вдосконалює.

До найбільш поширених моделей корпоративного управління відносять англо-американську, німецьку та японську. В Україні структура

корпоративного управління переважно має риси німецької моделі управління, оскільки передбачає наявність окремих органів зі спостережними функціями, тісний зв'язок банків з промисловістю, чіткий розподіл контрольних і виконавчих функцій в управлінні корпорацією.

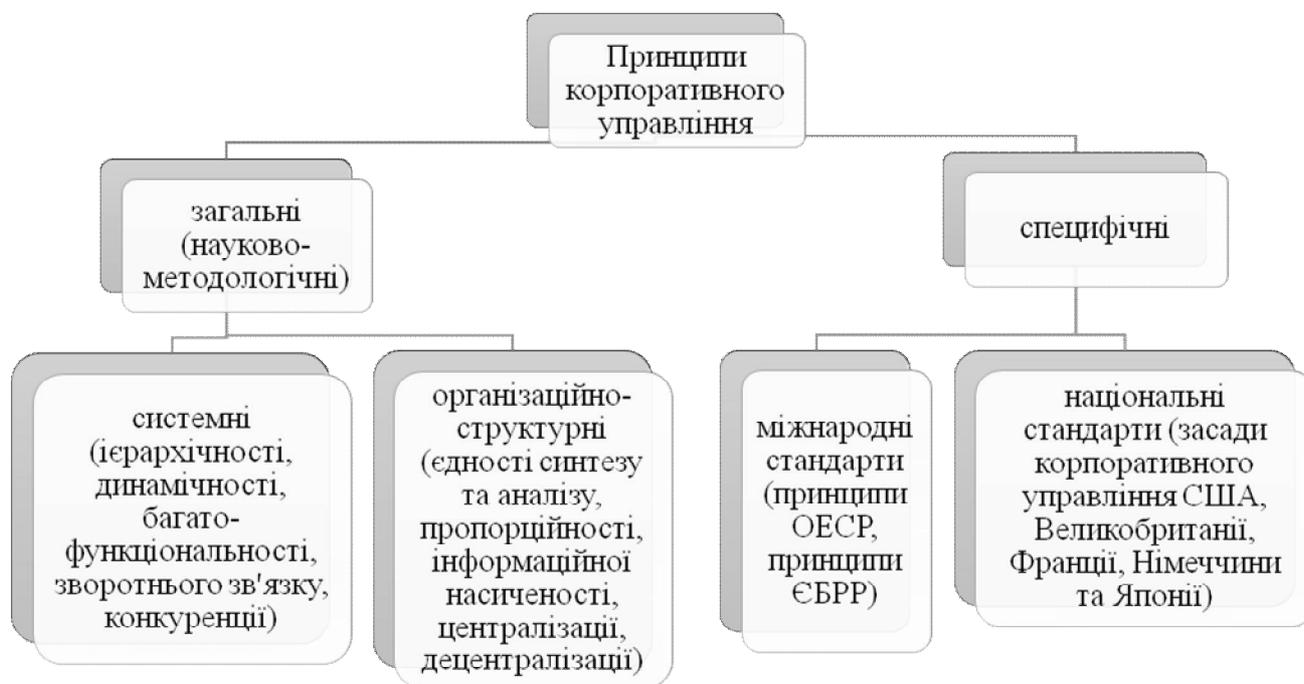

Рис.1. Основні принципи корпоративного управління

Існують різні системи управління підприємствами, але у світовій економіці переважного поширення набули такі дві управлінські системи сучасного корпоративного управління: інсайдерська і аутсайдерська. В першому випадку власність сконцентрована в руках кількох осіб, які володіють великими частками корпоративного майна, в другому – власність є досить розпорошеною.

Суб'єктами корпоративного управління підприємством виступають: емітенти, акціонери, держава, кредитори.

Емітенти об'єднують осіб, які інвестують гроші та майно в цінні папери емітента.

В ході корпоративного управління акціонери віддають перевагу діям, які ведуть до одержання високого прибутку, тобто дивідендів та здійснюють контроль за управлінням корпорацією.

Значну роль у корпоративному секторі відіграють так звані інституціональні інвестори, серед яких значна кількість фінансових посередників. Функції, які виконують посередники в системі корпоративного управління:

1. Можливість професійно виконувати ряд операцій на фондовому ринку. Наприклад, розміщення випуску цінних паперів.

2. Залучення вільних інвестиційних ресурсів і направлення їх у корпоративний сектор. При цьому фінансові посередники своєю діяльністю впливають на структурну перебудову й динаміку руху економічних процесів.

3. Зниження рівня ризиків при інвестиційній діяльності [4, с. 142].

Для того щоб краще висвітлити питання корпоративного управління як елементу корпоративної культури в діяльності підприємств харчової галузі, потрібно, перш за все, з'ясувати особливості її функціонування, проблеми та перспективи розвитку.

В Україні, харчова промисловість є однією з провідних галузей промисловості за обсягом споживання на внутрішньому ринку та експортом готової продукції від якої залежить добробут українського народу. Вона була і залишається стратегічно важливою галуззю національного господарства, тому подальший її розвиток є важливою передумовою подолання кризових явищ в економіці країни.

У даний час до складу харчової промисловості входять 22 підгалузі, що об'єднують понад 6,2 тис. підприємств. Але за останні 3 роки, згідно із щорічними даними, 1150 форм підприємств були збитковими. У цілому фінансове становище харчової промисловості характеризується низьким рівнем рентабельності (9,5%), високим рівнем простроченої заборгованості з кредитів, що перевищує суму балансового прибутку в декілька разів [2, с. 15].

Разом з тим, існує ряд причин, які стримують розвиток харчової галузі, зокрема: відсутність коштів для реалізації нових інноваційних проектів і тісного зв'язку між постачальниками первинної сировини і виробниками кінцевого продукту, високий рівень витрат на вдосконалення технічного обладнання, недосконалість системи управління та інші.

Державне регулювання харчової галузі здійснюється за такими основними напрямками: науково-технічне забезпечення, підготовка кадрів та підвищення кваліфікації персоналу, сприяння створенню умов добросовісної конкуренції в галузі, розвиток малого бізнесу, контроль за якістю та безпекою продуктів харчування, стандартизація і сертифікація продукції, розробка державних програм підтримки збиткових галузей.

Харчова промисловість має високу інвестиційну привабливість і швидкий термін окупності вкладень, що особливо важливо в умовах економічної нестабільності.

Висновки та пропозиції. Отже, основні критерії ефективного розвитку корпоративних відносин повинні полягати в забезпеченні рівноправного доступу усіх акціонерів до інформації, яка стосується компанії, чіткого розподілу повноважень і обов'язків органів управління компанією, розширенні переліку питань, що знаходяться у виключній компетенції зборів акціонерів, підвищенні вимог до професійно-особистісних якостей членів спостережної ради.

Література:

1. Бурачек І. В. *Моделі корпоративного контролю в акціонерних товариствах* / І. В. Бурачек, В. В. Свіцельська // *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. – 2015. – № 1. – С. 42-45.

2. Дашко І. М. Сучасний стан та особливості розвитку підприємств харчової промисловості / І. М. Дашко. // Економіка харчової промисловості. – 2013. – С. 13–18.
3. Малащенко В. Д. Економічна безпека підприємства як чинник ефективного корпоративного управління / В. Д. Малащенко. // Вісник Національної академії державного управління. – 2014. – С. 283–291.
4. Штерн Г. Ю. Корпоративне управління: Навч. посібник для студентів спеціальності 8.050201 „Менеджмент організацій”. – Харків: ХНАМГ, 2009. - 278 с.
5. Господарський Кодекс України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
6. Сутність корпоративного управління. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://pidruchniki.com/1130110752406/menedzhment/sutnist>

References:

1. Buracek I. V. Models of corporate control in joint-stock companies / I. V. Buracek, V. V. Svitselskaya // Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. - 2015. – №. 1. - S. 42-45.
2. Dashko I. M. Modern state and peculiarities of development of food industry enterprises / I. M. Dashko. // Economy of the food industry. - 2013. – S. 13-18.
3. Malashenko V. D. Economic security of the enterprise as a factor of effective corporate governance / V. D. Malaschenko. // Bulletin of the National Academy of Public Administration. - 2014. - S. 283-291.
4. Stern G. Yu. Corporate Governance: Teaching. A guide for students of the specialty 8.050201 “Management of Organizations”. - Kharkiv: KSAME, 2009. - 278 s.
5. Economic Code of Ukraine. [Electronic resource] - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

6. *The essence of corporate governance. [Electronic resource] - Access mode: <http://pidruchniki.com/1130110752406/menedzhment/sutnist>*

УДК: 336.719

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КОМПЛАЄНС В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Омельчук Я. А.,

доктор економічних наук, професор, Швець Н. Р.

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи»,
Україна, Київ

Визначено основні етапи розвитку комплаєнс, як одного із важливих елементів ефективного функціонування банків. Розглянуто передумови формування системи комплаєнс та досліджено основні етапи його впровадження в банківських установах України. Виявлено причини виникнення комплаєнс-ризиків у банківських установах та напрями впровадження цілісної системи комплаєнс-контролю у банках. Проаналізовано основні вимоги до впровадження систем комплаєнс у банківських установах з урахуванням їх особливостей та стану розвитку банківської системи України. Визначено ознаки ефективної системи комплаєнс в банківських установах України.

Ключові слова: банк, внутрішній контроль, комплаєнс, комплаєнс - контроль, ризику.

Омельчук Я. А, доктор экономических наук, профессор, Швець Н. Р. Предпосылки для формирования эффективной системы комплаєнс в банковских учреждениях Украины / Государственное высшее учебное заведение «Университет банковского дела», Украина, Киев.

Определены основные этапы развития комплаєнс, как одного из важных элементов эффективного функционирования банков.

Рассмотрены предпосылки для формирования системы комплаенс и исследованы основные этапы его внедрения в банковских учреждениях Украины. Выявлены причины возникновения комплаенс-рисков в банковских учреждениях и направления внедрения целостной системы комплаенс-контроля в банках. Проанализированы основные требования к внедрению систем комплаенс в банковских учреждениях с учетом их особенностей и состояния развития банковской системы Украины. Определены признаки эффективной системы комплаенс в банковских учреждениях Украины.

Ключевые слова: банк, внутренний контроль, комплаенс, комплаенс - контроль, риски.

*Doctor of Economical Sciences, Professor, N. R. Shvets, Y. A. Omelchuk
Preconditions for establishment of an efficient compliance system in banking institutions of Ukraine / University of Banking, Kyiv, Ukraine.*

Main stages of development of the compliance system, as one of the important elements of efficient functioning of the banking institutions, were determined. Preconditions for establishment of the compliance system were analyzed, as well as main stages of implementation of the compliance system in the banking institutions of Ukraine were investigated. Reasons for compliance risks in the banking institutions and approaches to implementation of the full-scale compliance-control system in the banking institutions were identified. Main requirements to implementation of the compliance systems in the banking institutions were analyzed, considering their characteristics and the state of development of the banking system in Ukraine. Differentiators of the efficient compliance system in the banking institutions of Ukraine were defined.

Key words: bank, internal control, compliance, compliance – control, risks.

Вступ. В умовах надзвичайно низького рівня довіри населення до банків України питання функціонування ефективної внутрішньобанківської системи комплаєнс - контролю набуває особливої актуальності. Незважаючи на ініціативи Національного банку України щодо врегулювання процедур управління комплаєнс-ризиками, значення даної діяльності в забезпеченні стійкості та конкурентоспроможності банківських установ ще недостатньо усвідомлене та недооцінене їх вищим керівництвом. Результатом цього є зниження трудової дисципліни, порушення встановлених для банку вимог та, як наслідок, застосування регулятором заходів впливу.

Комплаєнс-ризик прийнято вважати одним із найбільш недооцінених видів ризиків, який може перетворюватись в ризик структурний та завдавати банку значних втрат [1, С. 113].

Ключовою проблемою організації ефективної системи комплаєнс у банках України є відсутність належного законодавчого врегулювання даного питання. В Україні фактично відсутня єдина ефективна модель організації комплаєнс – контролю, що може бути якісно застосована в усіх банках, незалежно від їх розміру та форми власності. Окремі спроби деяких банків побудувати систему комплаєнс – контролю часто обмежуються лише частковим нормативним описанням даної функції у внутрішніх документах із застосуванням формального підходу до процедур управління комплаєнс-ризиками, а питання ефективності системи комплаєнс знаходиться на другому плані.

Такий стан речей вимагає розробки єдиних принципів побудови ефективної системи комплаєнс-контролю, що мають бути визначені нормативно-правовими актами Національного банку України і стати обов'язковими для дотримання усіма учасниками ринку. На підставі визначених загальних принципів, кожен банк зможе побудувати адаптовану унікальну модель створення та функціонування системи

комплаєнс-контролю, що враховує особливості банку, напрями його діяльності та наявні ресурси.

Дослідження передумов формування системи комплаєнс, у тому числі визначення основних напрямів комплаєнс та ознак ефективної системи комплаєнс-контролю є основними завданнями для впровадження функції комплаєнс у банках України.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми управління окремими ризиками банківських установ є предметом активних наукових досліджень. Зокрема цьому питанню присвячені окремі праці таких відомих дослідників як: О. М. Бережного, О. І. Барановського, Т. А. Васильєвої, В. В. Вітлінського, С. О. Дмитрова, Л. О. Примостки, Н. Р. Швець та ін. Однак основні чинники та передумови побудови ефективної системи комплаєнс в сучасних українських реаліях, у тому числі питання комплексного управління комплаєнс-ризиками ще недостатньо досліджені в вітчизняній науковій літературі. Метою даного дослідження є визначення передумов для формування системи комплаєнс в банках України, що дозволить створити модель організації комплаєнс, яка б максимально відповідала особливостям банківської системи України.

Результати дослідження. Діяльність банківської установи завжди пов'язана із численними ризиками, що пов'язані із необхідністю дотримання багатьох вимог, стандартів, нормативів та етичних норм. Невідповідність діяльності банку сукупності встановлених правил може спричинити незворотні наслідки як для самого банку, так і для його клієнтів та партнерів. Комплаєнс-контроль виник у відповідь на посилення ризиків у діяльності вітчизняного банківського бізнесу.

По своїй суті, комплаєнс передбачає дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів та вимог внутрішніх документів банку, а комплаєнс-ризик є ризиком юридичних санкцій, фінансових

збитків або втрати репутації внаслідок невиконання банком встановлених вимог.

Основні стандарти функції комплаєнс у банках вперше були визначені Базельським комітетом з питань банківського нагляду у документі «Комплаєнс та комплаєнс - функція в банках», що був затверджений у 2005 році. Саме в цьому документі були визначені основні принципи та стандарти організації комплаєнс у банківських установах. Зокрема, в ньому було передбачено, що функцію комплаєнс - контролю виконує не лише підрозділ, що забезпечує комплаєнс, а працівники усіх підрозділів банку. При цьому ресурси, які виділяються на комплаєнс, повинні бути достатніми для забезпечення ефективного управління комплаєнс-ризиком [3]. В 2015 році Базельський комітет з питань банківського нагляду означив комплаєнс дев'ятим принципом серед принципів корпоративного управління у банках [11].

Окремі вимоги Базельського комітету з питань банківського нагляду до функції комплаєнс в Україні вперше були імплементовані у 2007 році в методичних рекомендаціях Національного банку України щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. Зокрема, цим документом незалежні служби дотримання законодавства і внутрішніх процедур (комплаєнс) були визначені як одна із форм контролю, що мають бути включені до організаційної структури банків. Спостережна рада, правління та відповідні підрозділи банку були визначені головними органами, які відповідають і забезпечують належне дотримання банком законодавства та внутрішніх процедур (система комплаєнс) [9]. Вцілому, даний документ продемонстрував низький рівень регламентації норм та вимог, а також відсутність базового методологічного підґрунтя щодо впровадження комплаєнсу в діяльність українських банківських установ та не надав банкам достатніх

інструментів для впровадження ефективної системи комплаєнс [1, с. 114].

На організацію системи внутрішнього контролю в банках України суттєво вплинуло затвердження Національним банком України у грудні 2014 року положення про організацію внутрішнього контролю в банках України. У зазначеному документі були визначені поняття «комплаєнс», «комплаєнс-ризик», вперше застосовувалось поняття «підрозділ, що забезпечує комплаєнс». В положенні було визначено, що комплаєнс є однією з цілей ефективної системи внутрішнього контролю в банку, а підрозділ, що забезпечує комплаєнс – суб'єктом системи внутрішнього контролю, та визначались окремі вимоги до внутрішніх документів з питань комплаєнс [8]. Проте прийняття зазначеного документа не дозволило чітко визначити сферу застосування комплаєнс, принципи функціонування системи комплаєнс-контролю та, найголовніше – чітко зобов'язати банки створити підрозділ з комплаєнс, діяльність якого би відповідала вимогам Базельського комітету з питань банківського нагляду. Таким чином, банки, з урахуванням специфіки своєї діяльності, почали самостійно трактувати вимоги щодо організації та функціонування системи комплаєнс-контролю, які досить часто суперечили вимогам Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Наступним важливим кроком у імплементації принципів та стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду та кращих міжнародних практик щодо комплаєнс у банках України має стати затвердження положення про організацію системи управління ризиками в банках України, проект якого розроблений Національним банком України з метою врегулювання функції комплаєнс. Зазначений документ визначає вимоги до підрозділу комплаєнс та його керівника, фіксує ключові принципи комплаєнс (зокрема, незалежності підрозділу

комплаєнс та достатності ресурсів для його діяльності), встановлює вимоги до управління комплаєнс-ризиками у банках України та звітності з питань комплаєнс, а також врегульовує питання нагляду Національним банком України за функцією комплаєнс [10]. Разом із цим, практичне впровадження визначених вимог вимагає внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» в частині забезпечення належного корпоративного управління у банку та розподілу повноважень органів управління банків. Зрозуміло, що ефективне функціонування систем управління ризиками в банку (у тому числі комплаєнс-ризиками) неможливе без фахового банківського корпоративного управління. Корпоративне управління сприяє створенню ефективних, надійних та стабільних банківських установ. Воно представляє собою систему обмеження повноважень та розподілу відповідальності, яка визначає взаємини та ролі наглядової ради, керівництва, акціонерів банку, органів нагляду та зовнішніх аудиторів [13, с.434].

Функція комплаєнс в Україні є об'єктом еволюції, що знаходиться на межі повноважень інших напрямів діяльності (ризик-менеджменту, фінансового моніторингу, внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю), проте останнім часом все більше виокремлюється в окрему незалежну функцію у банку. Деякі вітчизняні банки досі чітко не розмежовують функції підрозділу комплаєнс із діяльністю інших підрозділів. Це створює підстави для неефективності розподілу ресурсів при здійсненні комплаєнс, загрози незалежності функції комплаєнс та конфлікту інтересів. Відповідно до моделі «трьох ліній захисту», визначеній нормативними актами Національного банку України, лише підрозділ внутрішнього аудиту забезпечує оцінку достатності та ефективності функції комплаєнс, як одного із ключових елементів системи внутрішнього контролю [8]. Однією з проблем еволюції

комплаєнс в Україні є неможливість чіткого визначення ймовірних втрат від комплаєнс-ризиків до їх фактичної реалізації. У той же час, витрати на функціонування комплаєнс є чіткими та піддаються розрахунку. Зважаючи на цей факт, керівники банків не можуть стратегічно розглядати комплаєнс лише як елемент моделі «затрати - вигоди».

Функція комплаєнс в Україні поступово еволюціонує з консультативної до контрольної. Сьогодні, з урахуванням сучасних тенденцій до посилення вимог у банках, підрозділ комплаєнс стає безпосереднім учасником процесу управління ризиками. Сьогодні, банки України, враховуючи наявні організаційні, фінансові та кадрові ресурси приймають рішення про створення окремого підрозділу комплаєнс-контролю або ж покладання функцій щодо комплаєнс на інший підрозділ (зокрема підрозділи з фінансового моніторингу, ризиків, юридичний підрозділ тощо). Починаючи з 2015 року робота банків в даному напрямі дещо активізувалась, а ті установи, які зуміли вчасно побудувати ефективну систему комплаєнс – контролю уже відчують позитивні результати від її діяльності та виявились менш вразливими до значних потрясінь у фінансовій сфері. Станом на сьогодні, у більшості із двадцяти найбільших за розміром активів банків України створено підрозділи комплаєнс. Проте, досить часто підрозділи комплаєнс входять до складу інших підрозділів Банку або ж керівники таких підрозділів виконують інші додаткові функції (відповідального працівника за здійснення фінансового моніторингу, керівника з ризик-менеджменту тощо), що загрожує ефективності функції комплаєнс в цілому.

Сьогодні процес розвитку систем комплаєнс у банках України значно активізувався. Першим етапом цього процесу став прихід на український ринок учасників міжнародних банківських груп, які традиційно приділяли комплаєнс значну увагу. Наступним етапом стало так зване «очищення» вітчизняної банківської системи від гравців, що порушують встановлені

вимоги, що супроводжувалось виведенням з ринку банків. Третій етап має передбачати фіксування вимог Національного банку України до створення та функціонування системи комплаєнс у відповідному нормативному акті регулятора, створення та забезпечення ефективного функціонування комплаєнс у банках України, управління комплаєнс-ризиками у банках України [6].

Постійно еволюціонують основні елементи вітчизняної системи комплаєнс. Таким чином, якщо раніше комплаєнс в Україні асоціювався лише із заходами, пов'язаними із боротьбою із відмиванням злочинних доходів, то зараз спостерігається тенденція до чіткого відокремлення функції комплаєнс, як однієї із основних незалежних функцій у Банку. Вцілому, до основних напрямів комплаєнс у банках України можна віднести наступні:

- аналіз відповідності внутрішніх документів та процедур встановленим вимогам;
- протидія корупції та врегулювання практики щодо подарунків;
- управління конфліктами інтересів у банку (у тому числі врегулювання зовнішньої діяльності працівників та роботи близьких осіб);
- врегулювання процедур роботи із інсайдерською інформацією та інформацією з обмеженим доступом;
- інформування про неналежні дії працівників (whistleblowing system);
- аналіз комплаєнс-ризиків нових процесів, продуктів та значних змін;
- взаємодія банку з регуляторними органами;
- контроль якості обслуговування клієнтів та робота зі скаргами;
- дотримання етичних стандартів та правил поведінки;
- робота з санкційними списками;
- дотримання екологічних стандартів;

- навчання та підвищення кваліфікації працівників з питань комплаєнс.

Кожен банк, виходячи із свого розміру, наявної ділової практики, клієнтської бази та специфіки самостійно визначає основні напрями своєї діяльності, які мають відповідати Національного банку України вимогам.

Для розуміння комплаєнс, як об'єкту еволюції банківського контролю, необхідно визначити причини виникнення комплаєнс-ризиків, які можуть суттєво відрізнитися для кожного банку, залежно від його структури, рівня корпоративної культури, рівня відповідальності менеджменту та акціонерів тощо. До основних причин виникнення комплаєнс-ризиків можна віднести наступні:

- недоліки в організації системи внутрішнього контролю банку;
- можлива участь окремих працівників банку у сумнівних операціях;
- неякісне програмне забезпечення;
- недостатній рівень підготовки працівників банку;
- недостатній рівень дисциплінованості працівників банку;
- невиконання працівниками банку встановлених вимог;
- відсутність механізму управління конфліктами інтересів у банку;
- нерозуміння цілей та важливості комплаєнс менеджментом банку;
- неефективність внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу;
- відсутність незалежності підрозділу комплаєнс та достатніх ресурсів для його ефективної діяльності.

Важливою особливістю комплаєнс-ризиків є те, що до моменту його реалізації та перетворення в комплаєнс-інцидент, він може бути не помічений, що створює загрози для банку. При цьому, такий ризик у банку завжди є і його неможливо повністю уникнути [4]. Досить часто банки не виділяють комплаєнс-ризиків в окрему категорію поряд із

правовими ризиками, операційними ризиками та ризиками репутації. При цьому, відсутність окремих процедур управління комплаєнс-ризиками створює додаткові загрози для банків. Комплаєнс-ризиками, які приймають на себе банки, не просто можуть загрожувати їх репутації, а по-суті загрожують функціонуванню самого банку в цілому. Ігноруючи комплаєнс-ризиками, менеджмент банку погоджується з тим, що він буде залишатись "сліпим" до загроз банку. При цьому, керівники банку також відмовляються управляти ризиками, які можуть вплинути безпосередньо на їх репутацію та становище.

Одним із найбільш важливих моментів при впровадженні функції комплаєнс є наявність належної комплаєнс-культури у банку, яка є запорукою зниження ризиків у діяльності банку та підвищення ефективності його бізнес-діяльності. Комплаєнс-культура передбачає обізнаність працівників із етичними нормами і правилами поведінки та їх безумовне дотримання, ефективний внутрішній контроль, прозорість бізнес-процесів, інформування про зловживання та попередження. В умовах, коли менеджмент банків вважатиме, що закон простіше обійти, ніж дотриматись його вимог, комплаєнс втрачає свій зміст і стає марною тратою ресурсів Банку. Сенс впровадження норм полягає в тому, що усі працівники банку мають дотримуватись встановлених вимог для мінімізації ризику порушення прав працівників, клієнтів чи акціонерів.

Основною метою сучасної системи комплаєнс-контролю є не пошук винуватців порушення, а застосування превентивних механізмів, які попереджають такі порушення. Будь-які контрольні процедури комплаєнс спрямовані на зниження ймовірності виникнення будь-якого ризику і/або пом'якшення наслідків його реалізації. Мінімізація наслідків часто виражається в тому, що співробітники банку розуміють алгоритм своїх дій спрямованих на мінімізацію комплаєнс-ризиків [4].

Стимулом для розвитку комплаєнс є також високий рівень корупції в Україні. За даними міжнародної організації Transparency International, рівень корупції в Україні є одним із найбільших у світі. У всесвітньому рейтингу Україна у 2016 році посіла 131 місце зі 176 позицій, у 2015 році – 130 місцез-поміж 169 країн. Такий стан речей змушує розглядати корупцію як одну із загроз діяльності будь-якої організації, у тому числі банку, а антикорупційний комплаєнс - як інструмент для такої боротьби [2].

Застосування жорстких заходів впливу за порушення регулятивних вимог змусило керівництво банків переглянути своє ставлення до витрат на впровадження такої функції. Так, наприклад, за порушення регулятивних вимог французький банк BNP Paribas у 2014 році було оштрафовано на 8,97 млрд. дол. США, британський банк HSBS у 2012 році - на 1,9 млрд. дол. США, німецький банк Commerzbank у 2015 році - на 1,45 млрд. дол. США [5]. Загальна сума штрафів, виплачених банками з 2008 р. за даними Boston Consulting Group – більше \$321 млрд. Із них - \$42 млрд. лише у 2016 р. (на 68% більше, ніж у 2015) [12]. За результатами дослідження функції комплаєнс, проведеного компанією KPMG у 2016 році було встановлено, що середня частка працівників підрозділу комплаєнс у компаніях, до яких раніше було застосовано санкції за порушення вимог у 4,5 рази вища, ніж в компаніях, до яких такі санкції ще не застосовувались. Такі дані свідчать про значне посилення функції комплаєнс лише після застосування до установи заходів впливу [7]. Сьогодні міжнародні банки зуміли перебудувати свою роботу, а системи комплаєнс постійно активно розвиваються і вдосконалюються, перетворившись на одну з ключових складових банківського бізнесу. Саме тому українським банкам варто уважно відстежувати глибинні перетворення та тенденції в міжнародних банківських групах. Міжнародний досвід організації комплаєнс підкреслює важливість цією

сфери. Витрати на комплаєнс зростають, а питання щодо необхідності таких витрат, в сучасних умовах, перестає бути дискусійним [5].

Отже, на сьогодні, можна виділити наступні основні ознаки ефективної системи комплаєнс в банківських установах України:

- наявність у банку окремого підрозділу комплаєнс та високий посадовий статус його керівника;
- незалежність підрозділу комплаєнс від правління та його підзвітність наглядовій раді;
- наявність у банку механізму управління комплаєнс-ризиками;
- впровадження щоквартальної звітності з питань комплаєнс;
- розгляд наглядовою радою звітів з питань комплаєнс;
- наявність у банку системи інформування про порушення працівників та обробки скарг клієнтів;
- практика успішного врегулювання конфліктів інтересів;
- наявність системи моніторингу нормативних вимог;
- відсутність «формальних» підходів при здійсненні комплаєнс;
- відповідність функції комплаєнс особливостям банку;
- систематичне навчання працівників з питань комплаєнс.

Висновки

Отже, для забезпечення ефективності система комплаєнс-контролю у банку має постійно еволюціонувати. При цьому, банк в принципі не може відмовитись від функції комплаєнс, оскільки це загрожує його функціонуванню на ринку.

Сьогодні в Україні простежується чітка тенденція до приведення нормативно-правової бази з питань комплаєнс у відповідність до вимог міжнародних стандартів, що ставить перед банками нові виклики, пов'язані із забезпеченням прозорості, належного рівня корпоративного управління та мінімізації ризиків. Можна виділити наступні ключові

передумови для формування ефективної системи комплаєнс-контролю у банках України:

1. Зниження рівня ризик-апетиту банків України внаслідок посилення регуляторних вимог до забезпечення стабільної діяльності банківських установ в Україні.

2. Поступове впровадження міжнародних стандартів комплаєнс у банках України та приведення вимог законодавства України у відповідність до таких стандартів.

3. Посилення контролю за діяльністю банків та зміна підходів до банківського нагляду.

4. Усвідомлення менеджментом та акціонерами банків важливості дотримання встановлених вимог та загроз комплаєнс-ризиків.

5. Необхідність чіткої регламентації вимог до управління ризиками репутації банку як складової ризик-менеджменту.

6. Нормативне врегулювання функції комплаєнс, визначення принципів, інструментів та напрямів комплаєнс у банках України.

7. Контроль міжнародних організацій за якісною зміною підходів банків щодо управління комплаєнс-ризиками.

8. Необхідність здійснення антикорупційних заходів та управління конфліктами інтересів.

Перелічені вище передумови стали основою для поступової активізації діяльності банківських установ в напрямі створення та забезпечення ефективного функціонування систем комплаєнс-контролю.

Дослідження дозволяє систематизувати передумови виникнення комплаєнс в банках України та визначити основні напрями комплаєнс. Отримані результати дослідження можуть бути спрямовані на оптимізацію процесу формування системи комплаєнс в банківських установах України.

Література:

1. Гелеверя В. В., Хуторна М. Е. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю у банку//Фінансовий простір №2 – 2015, С. 113-119.
2. Індекс корупції CPI-2016. Transparency International Ukraine: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/>.
3. Комплаєнс та комплаєнс-функція у банках, 2005 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>.
4. Комплаєнс в банках: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/law/ref/>.
5. Матеріали семінару з питань комплаєнс. Європейський банк реконструкції та розвитку, м. Київ, 2017 р.
6. Марина Воцилко: комплаєнс. Від гарячкових рухів тіла до стратегічного мислення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/412617/maryna-voshhylko-komplayens-vid-garyachkovyh-ruhiv-tila-do-strategichnogo-myslennya>.
7. Міжнародне дослідження функції комплаєнс в Росії та країнах СНД, 2016 рік. KPMG: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com>.
8. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: постанова Правління Національного банку України від 29.12.2014 № 867: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
9. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: постанова Правління Національного банку України від 28.03.2007 №98: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> {

10. Проект Положення про організацію системи управління ризиками в банках України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nabu.ua/ua/komitet-z-pitan-regulyatornoyi-politiki.html>.

11. Принципи корпоративного управління у банках, 2015 рік. Банк міжнародних розрахунків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d328.htm>.

12. Світові банки виплатили з 2008 року \$321 млрд у вигляді штрафів. Асоціація українських банків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=13062&menu=22&Itemid=69.

13. Швець Н.Р. Удосконалення систем управління банківськими ризиками у світлі посилення глобалізаційних та кризових явищ у світі//Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, №1 – 2012, С.433- 445.

References:

1. Gheleverja V. V., Khutorna M. E. Orghanizacija efektyvnoji systemy komplajens-kontrolju u banku//Finansovyj prostir №2 – 2015, S. 113-119.

2. Indeks korupciji CPI-2016. Transparency International Ukraine: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2016/>.

3. Komplajens ta komplajens-funkcija u bankakh, 2005 rik: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>.

4. Komplajens v bankakh: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.consultant.ru/law/ref/>.

5. Materialy seminaru z pytanj komplajens. Jevropejskyj bank rekonstrukciji ta rozvytku, m. Kyjiv, 2017 r.

6. Maryna Voshhylko: *komplajens jak novyj must dlja ukrajinsjkykh bankiv. Rezhym dostupu: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://news.finance.ua/ua/news/-/408342/maryna-voshhylko-komplajens-yak-novyj-must-dlya-ukrayinskyh-bankiv>.*
7. *Mizhnarodne doslidzhennja funkciji komplajens v Rosiji ta krajinakh SND, 2016 rik. KPMG: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://home.kpmg.com>.*
8. *Polozhennja pro orghanizaciju vnutrishnjogho kontrolju v bankakh Ukrajiny: postanova Pravlinnja Nacionaljnogho banku Ukrajiny vid 29.12.2014 № 867: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua>*
9. *Pro skhvalennja Metodychnykh rekomendacij shhodo vdoskonalennja korporatyvnoho upravlinnja v bankakh Ukrajiny: postanova Pravlinnja Nacionaljnogho banku Ukrajiny vid 28.03.2007 №98: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua> {*
10. *Proekt Polozhennja pro orghanizaciju systemy upravlinnja ryzykamy v bankakh Ukrajiny: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://nabu.ua/ua/komitet-z-pitan-regulyatornoyi-politiki.html>.*
11. *Pryncypy korporatyvnoho upravlinnja u bankakh, 2015 rik. Bank mizhnarodnykh rozrakhunkiv: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d328.htm>.*
12. *Svitovi banky vyplatyly z 2008 roku \$321 mlrd u vyghljadi shtrafiv. Asociacija ukrajinsjkykh bankiv: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=13062&menu=22&Itemid=69.*
13. *Shvec N.R. Udoskonalennja system upravlinnja bankivsjkymy ryzykamy u svitli posylennja globalizacijnykh ta kryzovykh javyshh u sviti//Zbirnykh*

naukovykh pracj Nacionaljnogho universytetu derzhavnoji podatkovoji sluzhby Ukrainy, №1 – 2012, S.433- 445.

УДК 336.153:330.101.541]:338.22(477)

**НАПРЯМИ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
НА КЛЮЧОВІ ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДЛЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ
СТАБІЛІЗАЦІЇ**

кандидат економічних наук, доцент, Ривак О. С.

Львівський інститут економіки і туризму, Україна, Львів

Перед Україною стоїть завдання підвищити темпи економічного зростання понад 5 %. Для отримання позитивної динаміки економічних показників, фіскальна політика уряду повинна забезпечити зростання прибутків підприємств, доходів працюючого населення, виведення економіки із тіні, збільшення надходжень в державний бюджет, і у поєднанні із монетарною політикою Національного банку створити умови для позитивного імпульсу від збільшення внутрішніх приватних споживчих та інвестиційних витрат, державних інфраструктурних проектів, подолання подвійного дефіциту (державного бюджету і платіжного балансу), зміцнення гривні з метою підвищення вигід від зовнішньої торгівлі, опираючись на власні сили.

Ключові слова: ВВП, фіскальна політика, монетарна політика, сукупний попит, сукупна пропозиція, доходи і витрати населення, заробітна плата, капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, фінансовий результат до оподаткування підприємств, державний бюджет, платіжний баланс, валютний курс

P.h.D, O. S. Ryvak Directions of Influence of Fiscal and Monetary Policy on Key Economic Indicators for Macroeconomic Stabilization/ Lviv Institute of Economics and Tourism, Lviv, Ukraine

Ukraine faces the task of raising the pace of economic growth by over 5%. In order to obtain positive dynamics of economic indicators, the fiscal policy of the government should ensure growth of corporate profits, incomes of the working population, withdrawal of the economy from the shadow, increase of revenues to the state budget, and, in combination with the monetary policy of the National Bank, create conditions for a positive impulse from increasing the domestic private consumer and investment costs, state infrastructure projects, overcoming of a double deficit (state budget and balance of payments), strengthening of hryvnia in order to increase the benefits of foreign trade, relying on their own strength.

Key words: GDP, fiscal policy, monetary policy, aggregate demand, aggregate supply, incomes and expenditures of the population, wages, capital investments, direct foreign investments, financial result before taxation of enterprises, state budget, balance of payments, exchange rate

Кандидат экономических наук, доцент Рывак О. С. Направления влияния фискальной и монетарной политики на ключевые экономические показатели для макроэкономической стабилизации/ Львовский институт экономики и туризма, Украина, Львов

Перед Украиной стоит задание повысить темпы экономического роста выше 5 %. Для получения положительной динамики экономических показателей, фискальная политика правительства должна обеспечить рост прибылей предприятий, доходов работающего населения, вывод экономики из тени, увеличение поступлений в государственный бюджет и, в сочетании с монетарной политикой Национального банка, создать условия для положительного импульса от увеличения внутренних частных потребительских и инвестиционных расходов, государственных инфраструктурных проектов, преодоления двойного дефицита (государственного бюджета и платежного баланса), укрепления

гривны с целью увеличения выгод от внешней торговли, полагаясь на собственные силы.

Ключевые слова: ВВП, фискальная политика, монетарная политика, совокупный спрос, совокупное предложение, доходы и расходы населения, заработная плата, капитальные инвестиции, прямые иностранные инвестиции, финансовый результат до налогообложения предприятий, государственный бюджет, платежный баланс, валютный курс

Введення. На підставі переліку економічних негараздів, які виникли і загострились у 2015-му, а саме, великий дефіцит державного бюджету, зростання зовнішнього боргу, банківська криза, девальвація гривні, зростання індексу споживчих цін (у середньорічному вимірі) на 48,7 відсотка та зменшення валового внутрішнього продукту на 9,8 відсотка і інших труднощів, з якими Україна зіткнулася, у середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2010 року (затверджено розпорядженням КМУ від 3 квітня 2017 р. №275-р/л), зроблено висновок, що більшість економічних показників, які були одними із найнижчих у 2015-му, мали тенденцію до зростання унаслідок бюджетної стабілізації, жорстокої грошової політики та міжнародної фінансової підтримки, що значною мірою сприяло досягненню макроекономічної стабілізації у 2016-му. Аналіз макроекономічних показників за 2017 рік дозволяє визначити заходи щодо вдосконалення фінансової і монетарної політики для подальшої стабілізації функціонування усіх рівнів економічної системи країни з метою забезпечення підвищення темпів економічного зростання.

У чому полягає *бюджетна стабілізація*, яка є складовою *фіскальної політики*, під якою вбачається *використання оподаткування і державних видатків* з метою згладжування коливань економічного циклу

і забезпечення зростання економіки з високим рівнем зайнятості, вільної від високої або непередбачуваної інфляції. Економічний цикл триває в українській економіці з 1990 року, оскільки економіка країни не досягла рівня ВВП 1990 року. Сучасна наука державних фінансів розділяє структурний і циклічний дефіцити. *Структурна частина бюджету* являється активним елементом, величина якого визначається дискреційними заходами, такими як визначення ставок оподаткування, допомог по соціальному страхуванню, або ж розмірами видатків на оборону.

Циклічна частина бюджету являє собою пасивний елемент, який залежить від стану кон'юнктури, тобто від зниження або підвищення рівня національного доходу або продукту. Або, більш точно, *фактичний бюджет* – бюджет у якому відображаються фактичні грошові доходи, видатки і дефіцит за окреслений проміжок часу. У *структурному бюджеті* враховуються ті державні доходи, видатки і дефіцит, котрі мали б місце, коли б економіка функціонувала на рівні потенційного випуску. *Циклічний бюджет* являє собою різницю між фактичним і структурним бюджетами. Він визначає вплив економічного циклу на бюджет, з обов'язковим урахуванням впливу циклу на доходи, видатки і дефіцит.

Фіскальна політика регулює використання податків і державних видатків. *Державні видатки* проявляються у державних закупівлях товарів і послуг, і, у державних трансфертних платежах, які підвищують доходи похилих людей і безробітних та являють собою не зароблені доходи. Державні видатки визначають відносні розміри приватного і державного секторів економіки, вони виявляють вплив на рівні економіки країни в цілому на загальний рівень видатків, структуру видатків, а отже на структуру виробництва і на рівень ВВП. *Оподаткування* впливає на економіку в цілому двома способами. Оподаткування впливає на доходи населення. Залишаючи домогосподарствам у тій чи іншій кількості

наявний дохід, податки у тій чи іншій мірі визначають суму, яку люди можуть витратити на товари і послуги або ж заощадити. Заощадження, за нормального функціонування *державних фінансів* і банківської системи, виявляють позитивний вплив на приватне споживання і нагромадження, виявляючи значний вплив на випуск, а також на коротко- і довгострокові капіталовкладення.

Податкова політика відображається на цінах на товари і фактори виробництва, а отже, і на стимулах і поведінці. Податковий кодекс, регулюючи стимули до праці і нагромадження, виявляє істотний вплив на економічну активність.

Кредитно-грошова політика – другий основний інструмент макроекономічного регулювання. Кредитно-грошова політика реалізується державою через управління грошовою, кредитною і банківською системами. Центральний банк, Національний банк України, регулює грошові ресурси, за допомогою резервної системи він регулює кількість грошей, яка поступає у «розпорядження» економіки.

Оприлюднений Світовим банком черговий рейтинг легкості ведення бізнесу Doing Business 2018 засвідчує, що Україна за останній рік, на фоні світової економічної кризи перемістилась на 76-те місце, продемонструвавши відносне покращення за чотирма критеріями із десяти: «одержання дозволів на будівництво» – із 140-ї на 35-ту позицію – завдяки зменшенню розміру пайової участі в розвитку інфраструктури для нежитлових будівель із 10 до 2% за рішенням Київської міської ради, і, зниженню вартості послуг з технагляду в будівництві; «сплата податків» – із 84-ї на 43-тю позицію, як результат зменшення та уніфікації ставки єдиного соціального внеску за рішенням Кабінету Міністрів України у 2015 році; «приєднання до електричної мережі» – Україна піднялася на дві позиції завдяки зменшенню вартості приєднання електроустановок до мереж Київенерго; «врегулювання

неплатоспроможності» - на одну позицію – завдяки технічним корегуванням показників.

За оцінкою «захист міноритарних акціонерів» – позиція понизилась за індексами прав акціонерів та корпоративної прозорості, незважаючи на позитивну оцінку відзначену у звіті Світового банку щодо запровадження Нацкомісією з цінних паперів та фондового ринку вимогу розкривати інформацію, що стосується угод із зацікавленістю.

Позиції України не поліпшено за критеріями «започаткування бізнесу», «отримання кредиту», «міжнародна торгівля», «примусове виконання контрактів», «реєстрація власності» [1, с. 16].

За умови надто великого рівня відкритості економіки України (близько 130% за три квартали 2017-го), від'ємного сальдо рахунку поточних операцій, яке триває з 2005 року, і за дев'ять місяців 2017 року становило 3,9% від ВВП (за відповідний період минулого року – 4,1% від ВВП) означає, що упродовж тривалого періоду країна споживає більше, ніж заробляє, отже, нарощується валовий зовнішній борг, зростає перевищення попиту на валюту основних торговельних партнерів порівняно із попитом на гривню. Оскільки зовнішньоекономічні торговельні угоди часто здійснюються у світових валютах, а вимушений борг доводиться повертати міжнародним фінансовим інститутам та резидентам інших країн світу в основному також у світових валютах, виникає ціновий диспаритет між національною валютою і валютами розвинутих країн та міжнародних інститутів, що виражається у недооціненості національної валюти гривні. Порушується паритет купівельної спроможності. У цьому випадку, навіть така країна як США, яка має великий зовнішній борг, вживає останнім часом заходів спрямованих на максимальну закритість економіки та недопущення від'ємного сальдо рахунку поточних операцій, а також на пом'якшення податкового навантаження для пожвавлення інвестиційної діяльності з

метою збільшення надходжень у бюджет країни. Підтвердженням вірності такої економічної політики є зміцнення долара США. Якщо упродовж січня-жовтня 2017-го курс долара США знизився щодо обмінних курсів валют окремих країн, ринки яких розвиваються, а саме щодо китайського юаню, румунського лея, чеської крони, угорського форинта, індійської рупії, польського злотого, російського рубля, грузинського песо, то у жовтні місяці долар США почав зміцнюватись щодо валют усіх вищезазначених країн, окрім індійської рупії та казахстанського тенге, який упродовж січня-жовтня 2017-го загалом дещо знецінився щодо долара США. Однак у жовтні казахстанський тенге зміцнився, бразильський реал та аргентинське песо і турецька ліра загалом знецінились відносно долара США упродовж січня-жовтня 2017-го у т.ч. і у жовтні місяці [2].

Недооціненість гривні згідно прогнозу The Economist Intelligence Unit на 2018 рік дорівнюватиме 3,21 разів. Цей показник найгірший серед 30-ти країн Європи вказує на найменші вигоди, які за прогнозом Україна отримає від зовнішньої торгівлі порівняно з успішними країнами Європи. Найнедооціненіша валюта світу за прогнозом 2017-го – колумбійське песо – у 22,4 рази. Найбільші вигоди від зовнішньої торгівлі серед країн світу матиме Норвегія, оскільки норвезька крона за прогнозом перевищує ПКС у 0,22 разів. Прогнозований показник зростання ВВП для України на 2018 рік – 1,3%. А ВВП на особу у доларах США обчислений з використанням прогнозів обмінного курсу на 2018 рік для України - 2794 дол. США (ПКС : 8970) – найнижчий у Європі.

Уряду і Національному банку України слід також вжити заходів направлених на подолання дефіциту рахунку поточних операцій та значне пом'якшення податкового навантаження використовуючи загальноприйняті інструменти фіскальної та монетарної політики для виправлення ситуації у короткостроковому періоді часу, враховуючи

середньо- і довгострокові інтереси. У короткостроковому періоді не допускати на внутрішній ринок надходження товарів і послуг за демпінговими цінами, якщо це завдає шкоди вітчизняному бізнесу, спричиняючи збитковість навіть тих підприємств, які використовують новітні не шкідливі технології, а також завдає шкоди споживачам і довкіллю.

Бюджетна стабілізація за умови нарощування боргової залежності державного сектора економіки України та досягнення критичного рівня відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП – 67,1% у 2015-му і 69,3% у 2016-му – не повинна здійснюватися з орієнтацією на зменшення показника відношення державного боргу до ВВП у середньостроковій перспективі, шляхом дотримання політики поступового скорочення дефіциту державного бюджету до 2020 року і надалі не більше 2%. Така політика є невірною. Щорічний дефіцит державного бюджету з 2003 року є невиправданим, оскільки унаслідок такої фіскальної політики зростає заборгованість державного сектора економіки, що значною мірою спричинило інфляційні процеси, знецінення гривні і ставить українського виробника у вкрай не вигідне становище за умови вкрай високого рівня податкового навантаження, а також із-за безпрецедентно високого рівня відкритості економіки країни. У даному випадку можна скористатися прикладом здійснення економічної політики урядом і Федеральною Резервною Системою США. Якщо державний сектор економіки України у середньостроковій перспективі дійсно продовжуватиме притримуватись вкрай не вигідної позиції, визначивши важливим завданням управління державним боргом отримання доступу до зовнішніх джерел фінансування, то за вищезазначених обставин, зменшити вартість обслуговування державного боргу та уникнути пікових навантажень на державний бюджет, пов'язаних з платежами за державним боргом стане

неможливим, навіть при тому, що вдалось добитися уникнення здійснення запланованих платежів за основною сумою єврооблігацій в обсязі 8,5 млрд. дол. США протягом наступних чотирьох років від 2014-го та перенесення погашення 7,2 млрд. доларів США на 2019-2027 роки. Єдино вірним положенням Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2017-2019 роки /Затверджено постановою КМУ від 1 грудня 2017 р. №905/ є мета – забезпечити випереджальне зростання ВВП. А для цього слід вжити заходів для покращення інвестиційного клімату, забезпечивши сприятливі умови започаткування та ведення бізнесу для приватного внутрішнього інвестора. Однією із важливих умов успішності підприємницького сектора економіки країни, незалежно від форми власності є стабільність.

Чи варто продавати стратегічні державні підприємства, такі як «Турбоатом», Одеський припортовий завод, тощо, матеріальні активи, на яких держава повинна заробляти? Начальник Одеського морського торговельного порту Ігор Ткачук обґрунтовано пояснює, що зараз є інвестор, який бажає купити означений прибутковий бізнес портофлоту за 50 млн. доларів – 25 млн. відразу і 10 років по 2,5 млн., у той час, коли ДП «Одеський морський торговельний порт», з яким, так чи інакше, пов'язані 70% одеситів, досвідчених працівників, які передають свій досвід із покоління в покоління. Підприємство заробляє вищезазначену суму за чотири роки. Згідно вітчизняного законодавства, підписавши таку угоду, продавець мав би сплатити з усієї суми 50 мільйонів, з них 32 мільйони податків, сюди б увійшли і ті 25 млн. Тобто, порт нічого не отримує, і на початку має ще свої 7 млн. докласти. Ось такий бізнес по-українськи.

Гостро стоїть питання своєчасного підписання фінансового плану. У даному випадку, якби своєчасно було підписано фінансовий план на 2016 рік, підприємство могло б купити два буксири й оновити свій

портофлот (плавзасоби, передусім – буксири, які обслуговують порт). Такі ж плани, підтвержені прибутками, підприємство має і на нинішній рік (2017-й). Тобто, підприємство могло б придбати чотири буксири без сторонніх інвесторів, без кредитів і заощаджувати за рахунок менших витрат палива й менших витрат на ремонт. Утім, торік фінансового плану так і не було підписано, а немає затвердженого фінплану – немає змоги використати кошти, тому наприкінці року держава забирає їх до бюджету, з якого фінансується оборона і медицина. Але порт не розвивається, бо не може сам себе модернізувати. Шукаємо інвесторів.

Інвестори мають на меті отримати прибуток. Вони не дбають про нас: як сплачувати податки, де їх сплачувати – в Україні, чи десь в офшорах. У якусь мить цей інвестор скаже: мені не вигідно тут працювати – піду в інший порт, хоч би в Констанцу. Або зажадає знижки на портові збори 100%. І що тоді робити? Ми просто залишимося із проблемою глобального масштабу. Але ж, у підприємства є кошти, підприємство прибуткове, воно гарантовано платить тисячі працівникам заробітну плату, яка сьогодні перевищує 10 тисяч гривень на місяць. Потрібні інвестори. Розвиваймося самі.

Завдяки плідній праці керівника державного підприємства «Одеський морський торговельний порт» Ігоря Ткачука, який захистив свій план є надія, що профільні міністерства виконають зобов'язання переглянути норму оподаткування прибутку підприємств, і, поступово знизити з нинішніх 75% до 50%, а через рік – до 25%, тобто вивести на той рівень, який був раніше. А поки-що розуміння того, що інтереси трудового колективу залежать від співпраці адміністрації підприємства із профспілками для підвищення заробітної плати та соціальних гарантій, залежать від досвідчених працівників, роботи фінансового відділу, бухобліку, охорони праці, відділу кадрів, навіть за складних обставин допомагає підприємству втриматися на плаву. А

подальший поштовх до розвитку й модернізації таких підприємств тепер залежить від виконання зобов'язань урядових структур навести лад у державних фінансах з метою підвищення прибутковості підприємств, а отже і збільшення надходжень у держбюджет опираючись на економічні методи управління економікою країни та власні сили [3, с. 7].

Ринок цінних паперів та фондовий ринок є індикатором стабільності економічного розвитку країни. Стабільність розвитку економіки досягається передусім завдяки аналізу взаємозв'язку різноманітних змінних, що дає змогу оцінити економічну активність в макроекономіці. Ці змінні поділяють на дві категорії: ті, що визначають *сукупний попит* і ті, які представляють *сукупну пропозицію*. Сукупна пропозиція виражає загальну кількість товарів і послуг, які підприємства країни бажають і спроможні виробити і продати за певний проміжок часу. Сукупна пропозиція залежить від рівня цін, виробничих потужностей економіки, та рівня витрат виробництва.

Виробничі можливості економіки базуються на потенційному випуску, який може забезпечити економіка, не спричиняючи при цьому розкручування інфляційної спіралі. Потенційний випуск являє максимальний обсяг виробництва, можливий за даних умов: технології, управлінських навиків, капіталу, робочої сили і доступності ресурсів. Від потенційного випуску залежить сукупна пропозиція у довгостроковому періоді. Потенційний ВВП вимірюється, як випуск, який був би вироблений за природнього рівня безробіття. Природний рівень безробіття пов'язаний з добровільною зміною працівниками місця праці – фрикційне безробіття – як правило перехід з низькооплачуваної, малопродуктивної роботи на вищеоплачувану і продуктивнішу. До природного рівня безробіття відносять структурне безробіття, викликане важливими змінами структури споживчого попиту і технології, які змінюють структуру загального попиту на робочу силу. У цьому випадку

звільнені працівники не можуть одразу отримати роботу без перепідготовки. Рівень безробіття за повної зайнятості дорівнює сумі фрикційного і структурного безробіття.

Головне положення сучасного неокласичного синтезу полягає у тому, що коливання сукупного попиту виявляють потужний вплив на загальний рівень обсягу виробництва, зайнятості і цін у короткостроковому періоді. Типова характеристика рецесії: (1) Різке скорочення споживчих витрат спричиняє збільшення запасів виробленої продукції на складах підприємств, які змушені реагувати на це зниженням виробництва, а також різким зниженням інвестиційних вкладень. (2) Знижується попит на робочу силу, що спочатку проявляється у зменшенні тривалості робочого тижня, а пізніше спричиняє масові звільнення. (3) Унаслідок зниження обсягів виробництва зростають ціни, посилюється інфляція. Спостерігається тенденція до сповільнення зростання заробітної плати. (4) Різко зменшується прибуток підприємств. Зменшується попит на кредит, і, відсоткові ставки, як правило, в період рецесії знижуються. Піднесення економічної активності являє собою дзеркальне відображення спаду.

Більш детальний аналіз сукупного попиту допомагає з'ясувати дію сил, які визначають динаміку розвитку економіки країни. Отже, сукупний попит являє собою величину бажаних видатків на споживання, приватні внутрішні інвестиції, державні закупівлі товарів і послуг, а також видатки на чистий експорт, який являє різницю між вартістю експорту і імпорту. *Обсяг споживання* залежить від реального наявного доходу, який визначається як особистий дохід приватних осіб за вирахуванням податків з урахуванням цінового фактору. *Інвестиції* включають у себе приватні закупки будівель, споруд, обладнання, а також нагромаджені товарно-матеріальні запаси. Вирішальними факторами при визначенні обсягу інвестицій є рівень випуску, вартість капіталу (визначається

податковою політикою, а також обліковою ставкою та іншими фінансовими умовами), очікування стосовно майбутньої кон'юнктури, а також, кредитно-грошові відносини; (3) *державні закупівлі*, до яких відносяться закупки інвестиційних товарів, оплата праці працівників державного сектора економіки. Коли Міністерство оборони закуповує новий винищувач, сума цієї покупки відразу додається до ВВП; (4) *чистий експорт* залежить від *обсягу імпорту*, який залежить від величини національного доходу і обсягу виробництва внутрі країни, від співвідношення цін на внутрішньому і зовнішньому ринках, від обмінного курсу національної валюти. Експорт – дзеркальне відображення імпорту, оскільки він є імпортом для інших країн.

Величина сукупного попиту залежить від реальної грошової маси. Тому, при підвищенні рівня цін якби відбувається пропорційне зниження реальної грошової маси. Скорочення реальної грошової маси спричиняє подорожчання грошей, оскільки вони стають більш рідкісними. Відсоткові ставки і платежі по закладних підвищуються, отримати кредит стає все важче. Внаслідок «подорожчання» грошей відбувається зниження споживання і інвестицій у короткостроковому періоді.

Окрім фіскальної політики, стимулювання зростання інвестицій і споживання товарів тривалого користування можна досягти за допомогою кредитно-грошової політики спрямованої на збільшення грошової маси, що викликає зниження відсоткових ставок. Збільшення сукупного попиту відбувається також під впливом екзогенних факторів, зокрема унаслідок розвитку технологій, стабільності, угод щодо безмитної торгівлі тощо.

Натомість облікова ставка НБУ, яка з 27.10.2017 становила 13,5%, за рішенням Правління Національного банку України з 15 грудня 2017 року встановлена на рівні 14,5%, оскільки ІСЦ у листопаді 2017 досяг 13,6% річних.

Результати проведення операцій НБУ з регулювання ліквідності банків за грудень 2017 (від 01.12.2017 по 26.12.2017) показують, що загальний обсяг наданих коштів з підтримання ліквідності банків становить 25170 млн. грн., у т.ч. через постійно діючу лінію рефінансування (кредити овернайт) – 19046 млн. грн. (за середньозваженою процентною ставкою 15,5%, а з 14.12.2017 – 16,5%); шляхом проведення тендеру з підтримки ліквідності банків – 6125 млн. грн.; операцій своп і операції репо не застосовувались.

Загальний обсяг залучених коштів з мобілізації коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів за окреслений період – 215684 млн. грн. (за процентною ставкою 11,5%, а з 15.12.2017 – 12,5%) у т.ч. через постійно діючу лінію проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів овернайт – 183601 млн. гривень; шляхом проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів – 32083 млн. грн. – значно перевищує обсяг наданих коштів.

Станом на 21.12.2017 – вартість кредитів у національній валюті – 16,9%, в іноземній – 6,7%; вартість строкових депозитів у національній валюті – 10,7%, в іноземній – 3,6%. Для фізичних осіб вартість кредитів станом на 14.12.2017 усього – 27,6% річних, у т.ч. короткострокових 28,3%, довгострокових – 27,4% [4].

У рішенні Правління НБУ, оприлюдненому від 14.12.2017-го обґрунтовано підняття облікової ставки та проведення політики спрямованої на скорочення банківських резервів; скорочення сукупної грошової маси, що звичайно веде до зменшення обсягу кредиту, і означає його меншу доступність із-за зростання норми процента, а також скорочення приватних і державних інвестицій, викликане подорожчанням і зниженням доступності кредиту. Тиск на кредит та інвестиційні видатки за даних обставин негативно відображаються на формуванні та витрачанні доходу, на цінах і зайнятості.

Однак Правління НБУ вважає, що рішення щодо облікової ставки, яке у даному випадку відповідає спробам кредитно-грошових установ обмежити пропозицію грошей, супроводжується ризиками, які можуть стримати зниження інфляції наступного року, а саме:

- обсяг видатків, передбачений у прийнятому Державному бюджеті на 2017 рік, суттєво вищий від закладеного у жовтневий прогноз НБУ. Також є ризик більш значного підвищення соціальних стандартів, що може вплинути на споживчий попит з боку населення, так і на собівартість товарів і послуг;

- посилюються ризики відтермінування наступного кредитного траншу за програмою співпраці з Міжнародним валютним фондом;

- здорожчання сирих продуктів харчування може і надалі мати значний вплив на ціни на продукти з високим ступенем обробки, як це було у другій половині 2017 року;

- зростання світової економіки може бути більш суттєвим, ніж очікувалося раніше. Це може стимулювати подальшу трудову міграцію і, відповідно, спричинити підвищення заробітних плат [4].

Підвищення соціальних стандартів, підвищення заробітних плат, споживчого попиту та зростання світової економіки не можуть негативно вплинути на розвиток економіки нашої країни. А здорожчання сирих продуктів харчування є сигналом щодо доцільності високого ступеня обробки таких продуктів, та сигналом щодо доцільності імпорту продуктів харчування з високим ступенем обробки.

Зменшення ризиків, які виявляють негативний вплив на розвиток економіки країни можна досягти лише завдяки продуктивній координації фінансової політики уряду та монетарної політики Національного банку України. Натомість, статтею 15 Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік, як зазвичай, передбачено перерахування Національним банком України коштів до Державного бюджету на суму не

менш 47824000 тис. гривень згідно графіка, встановленого Міністерством фінансів України.

Висновки. Видатки на споживання передусім залежать від заробітної плати. За даними PBN Hill + KnowLton Strategies – компанії, яка займається стратегічними комунікаціями і зв'язками із громадськістю, середньо-статистичний українець, який виїхав на заробітки до Польщі, отримує на місяць 2100 злотих. Це майже 500 євро або 15,5 тисяч гривень. Працює 57 годин (якщо має один вихідний на тиждень, то по 9 годин щодня). 60% заробленого надсилає додому. Це 1260 злотих (300 євро, або майже 9,5 тисяч гривень). Понад 70% трудових мігрантів з України, а за офіційними даними, у Польщі працює понад мільйон наших співвітчизників, працюють фізично, 10% – зайняті у сфері ІТ [5, с. 5]. Разом з тим, середня заробітна плата у Польщі зросла у третьому кварталі 2017-го, порівняно із відповідним періодом попереднього року, на 4,9% – до 4255 злотих (понад 31 тисячу гривень).

В Україні у 2016-му порівняно із 2015-м, номінальні доходи населення зросли на 15,4%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору – на 0,3%, за I квартал 2017 року у % до I кварталу 2016-го номінальні доходи населення зросли на 29,9%, за II квартал 2017 року у % до II кварталу 2016-го – на 17,6% [6].

Наявний доход, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, у 2016-му збільшився на 14,2%, а витрати збільшились на 17,3%, відбулось зменшення нагромадження нефінансових активів на 9138 млн. грн., зменшення фінансових активів населення на 9262 млн. грн., заощадження, як джерело внутрішніх приватних інвестицій, зменшились на 18400 млн. грн.

Наявний доход, який може бути використаний на придбання товарів і послуг за I і II квартали 2017-го збільшився на 16,6% та 15,8%, а витрати збільшувались на 22,9% і 17,6%. Відбулось подальше зменшення

нагромаджених нефінансових активів населення – на 9850 млн. грн. та 7257 млн. грн.; зменшення фінансових активів населення – на 34403 млн. грн. і 20369 млн. грн.; зменшення заощаджень на 44253 млн. грн. та 27626 млн. грн. Тобто, відбувається подальше погіршення інвестиційного клімату країни, унаслідок зменшення внутрішніх джерел фінансування інвестиційних видатків [6].

Індекси реальної заробітної плати у відсотках до попереднього року в Україні на одну особу були такі: 2010 – 110,2%; 2012 – 114,4%; 2013 – 108,2%; 2014 – 93,5%; 2015 – 79,8%; 2016 – 109,0% (за 2014-2016 роки – без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя, та частини проведення антитерористичної операції) [7, с. 27]. У вересні 2017-го номінальна середньомісячна заробітна плата штатного працівника зросла на 37,2% р/р, реальна заробітна плата зросла на 17,3% р/р [8]. Індекси реальної заробітної плати у 2017 році у відсотках до попереднього місяця: січень – 91,7%; лютий – 102,3%; березень – 106,8%; квітень – 97,7%; травень – 101,4%; червень – 105,8%; липень – 99,5%; серпень – 97,0%; вересень – 101,3%; жовтень – 99,2% (без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) – не відображають очікувану позитивну динаміку [8].

Індекси капітальних інвестицій в економіку України з усіх джерел фінансування, що відображають зміну обсягів капітальних інвестицій за періоди, що обрані для порівняння, і розраховуються як відношення вартості активів, у які інвестовано кошти у відповідному періоді, продефльовані на відповідні індекси цін, до середньої вартості активів, у які інвестовано кошти в базисному році (2010 – 100%), упродовж 2010 – 2015 рр. були такі: 2011 – 114,2%; 2012 – 123,7%; 2013 – 113,9%; 2014 – 86,5%; 2015 – 85,0%. Динаміка індексів капітальних інвестицій у % до попереднього року, розрахованих і наведених, зокрема, за 2014-2016

роки без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції, була така: за 2010-2016 роки: 2010 – 100%; 2011 – 114,2%; 2012 – 108,3%; 2013 – 92,1%; 2014 – 75,9%; 2015 – 98,3%; 2016 – 118,0% у співставимих цінах. Дані по Донецькій та Луганській областях наведені по підприємствах, установах та організаціях, які подавали звітність до органів державної статистики [8, с. 3; 8. С. 156].

Індекс капітальних інвестицій у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком у 2016-му: I квартал – 100,7%; I півріччя – 109,6%; 9-ть місяців – 116,4%; рік – 118,0%. У 2017-му індекс капітальних інвестицій у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком: I квартал – 121,4%; I півріччя – 122,5%; 9-ть місяців – 120,7% [9]. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування, а саме, освоєно (використано) капітальних інвестицій у січні-вересні 2017 року у відсотках до загального обсягу, у т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 2,0%; коштів місцевих бюджетів – 6,7%; власних коштів підприємств та організацій – 72,7%; кредитів банків та інших позик – 5,5%; коштів іноземних інвесторів – 1,8%; коштів населення на будівництво житла – 8,5%; інших джерел фінансування – 2,8%. За окреслений період частка капітальних інвестицій у матеріальні активи становила 96,4% (з них – у машини, обладнання та інвентар – 36,6%; інженерні споруди – 17,0%; транспортні засоби – 13,1%; нежитлові будівлі – 12,9%; житлові будівлі – 12,8%; у довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва – 0,9%; землю – 0,3%; інші матеріальні активи – 2,8%). Частка інвестицій у нематеріальні активи – 3,6% (з них – у програмне забезпечення та бази даних – 1,5%; права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії, тощо –

1,5%) [9].

Упродовж січня-червня 2017 року (січня-вересня 2017 року) в економіку України іноземними інвесторами із 75 (76) країн світу, вкладено 711,2 млн. дол. США (1218,2 млн. дол. США) прямих інвестицій (акціонерного капіталу), у т.ч. із Кіпру – 287,1 млн. дол. США (464,6 млн. дол. США), Великої Британії – 160,1 млн. дол. США (203,6 млн. дол. США), Нідерландів – 73,0 млн. дол. США (210,4 млн. дол. США), та інших країн – 191,0 млн. дол. США (339,6 млн. дол. США). Найвагоміші обсяги надходжень акціонерного капіталу вкладеного за окреслений період іноземними інвесторами, спрямовані до підприємств промисловості – 264,8 млн. дол. США. (464,4 млн. дол. США), установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 225,7 млн. дол. США (248,8 млн. дол. США). Основними країнами донорами інвестиційних потоків в Україну у січні-вересні 2017-го були: Кіпр – 38,1%; Велика Британія – 16,7%; Нідерланди – 17,3%, інші країни – 27,9%.

Українські підприємства у січні-червні 2017 року (у січні-вересні 2017 року) здійснили вкладення 9,2 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу) до 9 країн світу (12 країн світу). Найбільші обсяги прямих інвестицій з України були спрямовані до Швейцарії, Угорщини, Чехії та Німеччини (Швейцарії, Латвії, Угорщини, Чехії) [10; 11].

Географічне охоплення статистики прямих іноземних інвестицій – усі регіони України, окрім тимчасово окупованої АРК і м. Севастополя, а також частини зони проведення антитерористичної операції. Інвестиція є прямою, якщо капітал (право власності нерезидента, складає не менше 10% голосів в управлінні підприємства резидента. До прямих інвестицій також відносять інвестиції, що отримані на основі концесійних договорів і договорів про спільну інвестиційну діяльність; кредитні ресурси, що надані (отримані) в рамках операцій між підприємством прямого інвестування та прямим інвестором. Дані про прямі інвестиції

сформовано на підставі інформації юридичних осіб-резидентів та постійних представництв нерезидентів в Україні з урахуванням адміністративних даних НБУ про ринкову вартість прямих інвестицій (акцій, майна тощо) підприємств і установ. Інформація про прямі інвестиції використовуються НБУ для складання платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції [10].

Наявні прямі інвестиції нерезидентів в Україні (акціонерний капітал та боргові інструменти) на 1 січня 2017 року (на 1 вересня 2017 року) усього становили 44838,1 млн. дол. США (48248,2 млн. дол. США). Збільшення ПІН відбулося за рахунок нарощування боргових інструментів у січні-вересні п.р. на 967,2 млн. дол. США; вибуття акціонерного капіталу нерезидентів на 305,9 млн. дол. США та його припливу у на 1218,2 млн. дол. США; інших змін вартості акціонерного капіталу нерезидентів (зміни вартості, утрати, перекласифікації інвестицій тощо) на 1303,5 млн. дол. США, з них унаслідок курсової різниці на 1195,2 млн. дол. США.

Прямі інвестиції резидентів України в економіці країн світу (акціонерний капітал та боргові інструменти на 1 січня 2017 року (на 1 жовтня 2017 року) становили усього 6576,0 млн. дол. США (6594,5 млн. дол. США), у т.ч. акціонерний капітал – 6346,3 млн. дол. США (6348,5 млн. дол. США). Незначне збільшення прямих інвестицій з України в економіку країн світу за період 1 січня по 1 жовтня 2017 року відбулось унаслідок надходжень акціонерного капіталу резидентів на 10,2 млн. дол. США, та вибуття акціонерного капіталу на мінус 3,3 млн. дол. США, а також унаслідок інших змін вартості акціонерного капіталу резидентів – на мінус 4,7 млн. дол. США, з них – курсова різниця – 34,2 млн. дол. США. Боргові інструменти на 1 січня 2017 року резидентів з України в економіку країн світу становили 229,7 млн. дол. США, і, на 1 жовтня 2017 року – 246,0 млн. дол. США [11].

Після надання Україні безвізового режиму із Євросоюзом, вслід за тим, як набрала сили Угода про асоціацію з ЄС (1 вересня 2017-го), Київ отримав від Заходу ще одну звістку, яка стане практичним наповненням попередніх домовленостей. Наші союзники у найближчі місяці готові стати потужними фінансовими донорами української економіки. Підготовлено проект безпрецедентно великих інвестицій, який образно назвали «планом Маршала для України». Благословити його після «шліфування» в уряді Гройсмана планують 24 листопада на саміті «Східного партнерства» у Брюсселі. А зібрання самих інвесторів очікується у лютому-березні 2018-го, що покладає на український велику відповідальність.

Труднощі у сфері інвестиційної діяльності виникають значною мірою із-за конфлікту на Донбасі. У березні 2017 р. екстрене засідання Ради національної безпеки і оборони, ініційоване Президентом України Петром Порошенком, покликане прийняти адекватні зважені рішення у зв'язку із виникненням негативного ефекту блокади Донбасу для усієї України із-за того що через сотні неконтрольованих Україною кілометрів [12, с. 2] українського кордону, окупанти після визнання російською стороною «паспортів» так званих республік, конфіскували і захопили українські підприємства, вартість яких, за попередніми розрахунками становила 2 мільярди доларів.

Пробні ешелони з окупованих територій пішли в РФ. З метою мінімізації вірогідного впливу на економіку України, уряду доручено невідкладно розробити й запровадити план заходів із забезпечення надійного функціонування паливно-енергетичного та металургійного комплексів. РНБО зобов'язала Нацбанк і СБУ упродовж доби проаналізувати роботу банківських установ, у капіталі яких є частка держбанків Російської Федерації. З числа найбільших за обсягом активів в Україні державний банківський сектор РФ представлено трьома

банками: «ВТБ Банк», Сбербанк», «Промінвестбанк».

Силовим структурам рекомендовано вжити додаткових заходів для зміцнення громадської безпеки, протидії диверсійним і терористичним проявам, спробам порушення громадського порядку, нейтралізації можливих конфліктів [12, с. 2].

За січень-вересень 2017 року фінансовий результат діяльності великих та середніх підприємств до оподаткування становив 237,8 млрд. грн. прибутку (1 січня 2016 р. – 630 млрд. грн.). Прибуток за січень-вересень 2017 року становив 368,6 млрд. грн. і проти відповідного періоду минулого року збільшився на 36,3%. Збитків допущено на суму 130,8 млрд. грн. що на 30,6% менше, ніж за 9 місяців 2016р. Частка збиткових підприємств за три квартали 2017 року, порівняно з попереднім роком, скоротилася на 3,1 в.п. – до 29,7%.

Фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-вересень 2017-го становив усього 237767,9 млн. грн. (січень-вересень 2016-го – 82000,8 млн. грн.), у тому числі за видами економічної діяльності (код за КВЕД – 2010): сільське лісове та рибне господарство (A) – 503,3 млн. грн. за січень-вересень 2017-го (мінус 214,0 млн. грн. за січень-вересень 2016-го); промисловість (B + C + D + E) – 97335,6 млн. грн. (4696,2 млн. грн.); будівництво (F) – 1248,7 млн. грн. (мінус 837,5 млн. грн.); оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (G) – 31890,0 млн. грн. (4428,7 млн. грн.); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (H) – 11178,5 млн. грн. (9612,5 млн. грн.); тимчасове розміщення й організація харчування (I) – 667,2 млн. грн. (мінус 496,7 млн. грн.); інформація та телекомунікації (J) – 11003,6 млн. грн.; (1341,3 млн. грн.); фінансова та страхова діяльність (K) – 48330,3 млн. грн. (40931,5 млн. грн.); операції з нерухомим майном (L) – 1797,3 млн. грн. (мінус 10220,5 млн. грн.); професійна, наукова та

технічна діяльність (M) – 32617,3 млн. грн. (32153,9 млн. грн.); діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (N) – 1917,5 млн. грн. (605,1 млн. грн.); освіта (P) – 37,0 млн. грн. (72,3 млн. грн.); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (Q) – 302,0 млн. грн. (135,7 млн. грн.); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (R) – мінус 1059,5 млн. грн. (мінус 339,2 млн. грн.); надання інших послуг (S) – мінус 0,9 млн. грн. (131,5 млн. грн.). Отже, за окреслений період, перестали бути збитковими такі види економічної діяльності – будівництво, тимчасове розміщування й організація харчування; операції з нерухомим майном. Єдиний вид економічної діяльності, який був і продовжує бути збитковим – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок [Державна служба статистики України. Експрес-випуск. – 24.11.2017 №384/0/04.3 вн – 17].

Аналіз фінансових результатів до оподаткування великих і середніх підприємств за видами економічної діяльності промисловості (B + C + D + E) за січень-вересень 2017 року відносно січня-вересня 2016 року показує, що переробна промисловість (C) загалом перестала бути збитковою, за винятком виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (19). Було і залишається збитковим металургійне виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування (24, 25). Машинобудування (26-30) – було збитковим, а за січень-вересень 2017 року стало прибутковим. Збитковим стало виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування (31-33). Водопостачання; каналізація; поводження з відходами (E) було і є збитковим [13].

Аналіз вищезазначених ключових економічних показників за умови посилення продуктивної координації економічної політики уряду і Національного банку України з урахуванням досягнень світової та вітчизняної економічної науки дасть можливість стабілізувати економічні процеси в економіці країни і підвищити темпи економічного зростання, наблизити показник реальний ВВП до потенційного ВВП.

Література:

1. Бізнес-клімат повертає на краще. Деререгуляція // Урядовий кур'єр. – 2 листопада 2017 року. – №206. – С. 2. – 16 с.
2. Thomson Reuters Wotastream, станом на 27.10.2017.
3. Погляд на проблему. Ігор Ткачук. Порт, який не займається перевалкою вантажів – це нюанс. Текст: Шевчук Іван // Урядовий кур'єр. – 11 лютого 2017 року. – №27. – С. 7.
4. Національний банк України. Оперативна інформація – <http://www.bank.gov.ua>
5. Колодницька Власта. Робочий день дев'ять годин, вихідний один. Як заробляють на життя українці у Польщі? // Високий замок. – 17-19 листопада 2017 року. – №131. – С. 5 – 16 с.
6. Державна служба статистики України. Експрес-випуски. – 31.03.2017 №77/0/02.2 вн – 17; 30.06.2017 №135/0/02. вн – 17; 29.09.2017 №213/0/02. вн – 17.
7. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України за 2016 рік. За ред. Вернера І.Є. Відповідальний за випуск Вишневська О. А. – Київ. – 2017. – С. 27. – 611 с.
8. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Капітальні інвестиції в Україні у 2010-2015 роках. – Київ. – 2016. – С. 32; Стат. збірник «Україна в цифрах у 2016 році». – Київ. – 2017. – С. 3; С. 156 – 240 с.
9. Державна служба статистики. Експрес-випуск. – 24.11.2017. – №581/0/03.4 вн – 17.
10. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. – 29.08.2017 №439/0/03.5 вн – 17; Методологічні положення: <http://ukrstat.gov.ua/metoddok/2017/70/mpized.zip>
11. Державна служба статистики України – www.ukrstat.gov.ua. – 28.11.2017 №556/0/03.5 вн – 17.

12. РНБО припинила перевезення вантажів через лінію розмежування. Нові реалії. Текст: Михайло Юрченко // Урядовий кур'єр. – 16 березня 2017 року. – №50. – С. 2.

13. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. – 24.11.2017 №384/0/04.3 вн – 17.

References:

1. *Business Climate Returns for the Better. Deregulation // Uriadovy Courier. – November 2, 2017. – No. 206. – P. 2. – 16 p.*

2. *Thomson Reuters Wotastream, as of 10/27/2017.*

3. *A look at the Problem. Igor Tkachuk A Port that does not Handle Cargo is a Nuance. Text: Shevchuk Ivan // Uriadovy Courier. – February 11, 2017. – No. 27. – P. 7.*

4. *National Bank of Ukraine. Operational information – <http://www.bank.gov.ua>*

5. *Kolodnitskaya Vlasta. Working Day is Nine Hours, One Weekend. How do Ukrainians Earn a Living in Poland? // Vysokyy Zamok. – November 17-19, 2017. – №131. – P. 5 – 16 p.*

6. *State Statistics Service of Ukraine. Express issues. – March 31, 2017, №77 / 0 / 02.2, № 17; June 30, 2017, № 135/0/02. Vn – 17; September 29, 2017, № 213/0/02. vn – 17.*

7. *State Statistics Service of Ukraine. Statistical Yearbook of Ukraine for 2016. Ed. Werner I.E. Responsible for the issue Vishnevskaya O.A. – Kiev – 2017. – P. 27. – 611 p.*

8. *State Statistics Service of Ukraine. Statistical collection "Capital investment in Ukraine in 2010-2015. – Stat Collection "Ukraine in Figures in 2016". – Kiev – 2017 – p. 3; Pp. 156 - 240 pp.*

9. *State Statistics Service. Express-release. – 11/24/2017. – No. 581/0/0/0.44 – 17.*

10. *State Statistics Service of Ukraine. Express-release. – 08/29/2017, №*

439/0 / 03.5, v. 17; Methodological provisions: <http://ukrstat.gov.ua/metoddok/2017/70/mpized.zip>.

11. State Statistics Service of Ukraine – www.ukrstat.gov.ua. – Nov. 28, 2017, No. 556/0 / 03.5, at. – 17.

12. NSDC Stopped Transportation of Goods through the Line of Delimitation. New realities. Text: Mikhail Yurchenko // Uriadovy Courier. – March 16, 2017 – №50. – p. 2.

13. State Statistics Service of Ukraine. Express-release. – November 24, 2017, No. 384/0 / 04.3, Feb.-17.

УДК: 657.2

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В ОПТОВІЙ ТОРГІВЛІ

кандидат економічних наук, Скрипник М. Є., Шум'як Г. В.

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна, Чернівці

В статті досліджуються система рахунків на яких ведеться облік в оптовій торгівлі на підприємстві, запропоновано шляхи підвищення його ефективності. На підставі літературних джерел, праць зарубіжних та вітчизняних вчених, економістів, бухгалтерів, фінансистів розкрито особливості обліку в оптовій торгівлі. У зв'язку з цим доведено необхідність забезпечення релевантною інформацією, на основі якої можна буде приймати управлінські рішення, розширювати ринок збуту і не тільки між суб'єктами регіонального значення, але і на міжнародному рівні, що дасть можливість отримувати більший прибуток від основної діяльності підприємства.

Ключові слова: торгівля, товарні запаси, оптові бази, товарні склади, склади-магазини, руху товарів.

PhD in Economic, Skrypnik M. E., Shumyak A. V. Features of

accounting in wholesale trade / Chernivtsi Institute of Trade and Economic KNUTE, Ukraine, Chernivtsi

The article investigates the system of accounts on which the accounting is kept in the wholesale trade in the enterprise, and suggests ways to increase its efficiency. The peculiarities of accounting in wholesale trade are revealed on the basis of literary sources, works of foreign and domestic scientists, economists, accountants, financiers. In connection with this proved the need to provide relevant information, on the basis of which it will be possible to make managerial decisions, to expand the market of sales, and not only between subjects of regional importance, but also at the international level.

Key words: trade, commodity stocks, wholesale bases, warehouses, warehouses-stores, goods movement.

Вступ. На сучасному етапі розвитку роль бухгалтерського обліку важко недооцінити в збереженні майна підприємства, а особливо в сфері торгівлі, враховуючи те, що саме торгівля являється однією із найпоширеніших видів статутної діяльності. Можна стверджувати, що товарами є все що може обмінюватися, тобто все що має споживчу вартість. Суб'єкти підприємницької діяльності всіх форм власності можуть здійснювати підприємницьку діяльність, тільки при наявності у них сертифікатів на право здійснення такої діяльності. Така діяльність юридичних та фізичних осіб, спрямована на здійснення операцій купівлі-продажу товарів споживчого призначення з метою отримання прибутку. Саме облік товарів на підприємствах оптової торгівлі надає інформацію, яка в подальшому використовується для прийняття вірних управлінських рішень, а саме для доцільності створення необхідного обсягу товарних запасів, отримання прибутку, забезпечення відповідної кількості товару для реалізації.

Перед оптовими підприємствами постають такі завдання: надання достовірної і повної інформації про стан розрахунків з постачальниками і покупцями, про рух товарів; постачання товарів за більш ефективними цінами; формування різноманітного асортименту, який буде відповідати умовам роздрібного підприємства; забезпечувати підприємства відповідною кількістю товарів; здійснювати маркетингові дослідження для виробників товарів і роздрібних торговельних підприємств; інформаційне обслуговування. Розвиток ринкових відносин сприяє виникненню нових функцій оптових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що велику увагу у своїх роботах багато авторів приділяли дослідженню бухгалтерського обліку товарів в оптовій торгівлі, а саме такі автори: О. Ю. Агофоненко, Ю. А. Верига, В. О. Іваненко, Л. В. Івченко, О. Г. Дроздова, І. Б. Дутчак, Б. М. Занько, О. А. Зоріна, А. А. Мазаракі, В. С. Марцин, Н. І. Трішкіна, О. В. Фоміна, Н. В. Фоменко та інші.

З огляду на це **метою статті** є дослідження рахунків на яких ведеться облік оптової торгівлі на підприємстві, запропонувати шляхи покращення, на підставі літературних джерел, праць зарубіжних та вітчизняних вчених, економістів, бухгалтерів, фінансистів розкрити особливості обліку в оптовій торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Торгівля – це одна з найдавніших форм економічної діяльності. Оптова торгівля – це торговельна діяльність із придбання і реалізації товарів великими партіями підприємствам роздрібною торгівлі, іншим суб'єктам підприємницької діяльності [5, с. 169]. Підприємства оптової торгівлі, посідають місце між виробництвом та роздрібною торгівлею. Їхня мета полягає перш за все забезпечувати товари від виробника до споживача. Основним завданням оптових підприємств є: забезпечення відвантаженого покупцям товару

оптимальними партіями, які в подальшому сприятимуть: зниженню витрат на перевезення та обіг; своєчасному постачанню необхідними видами та кількостями товарів.

Найбільша увага у роботах вітчизняних дослідників приділяється питанню відображення в обліку операцій реалізації товарів у оптовій торгівлі. Більшість авторів схильні до того, що потрібно розширити аналітичні рахунки, які в подальшому будуть сприяти розширенню інформаційної бази. У своїх роботах О. Ю. Агафенко, Г. М. Дуракова наводять аналітичні рахунки для обліку доходів та витрат пов'язаних з продажем товарів у оптовій торгівлі [1, с.10-14].

На сьогоднішній день повинні використовуватися комп'ютерні програми для обліку товарних операцій в діяльності підприємства. Таке використання сприятиме насамперед підвищенню ефективності їх роботи. В багатьох роботах видатних авторів можна прослідити тенденцію автоматизованого обліку товарів на підприємствах за допомогою таких поширених програм: «1С: Підприємство», «Парус-Бухгалтерія». За словами В. В. Муравського слід використовувати технологію частотної ідентифікації, яка дасть можливість повністю автоматизувати здійснення обліку товарних запасів [2, с.1-3]. Але у той же час у своїх роботах автор не чітко висвітлює порядок впровадження такої технології у діяльність підприємства.

Порівняно із іншими видами обліку, бухгалтерський облік виділяється своїми особливостями. Основними особливостями обліку в торгівлі є:

- на відмінну від виробництва, в торгівлі нічого не виробляють, надана послуга не має кількісних характеристик;
- у торгівлі відсутній процес визначення виробничої фінансової собівартості результату, а отже, прямих і непрямих (накладних) витрат, обліку готової продукції та інших облікових робіт, характерних

для виробництва;

- з огляду на велику номенклатуру товарів бухгалтерський облік роздрібного товарообороту здійснюють лише у вартісному вираженні за цінами продажу. Кількісно-вартісний облік ведуть за товарами, що потребують особливого контролю;
- в оптовій торгівлі здійснюють груповий облік товарів на підставі розрахункового методу згідно з бухгалтерськими документами та оперативними даними;
- у роздрібній торгівлі окремо облікують різницю між купівельною і продажною вартістю придбаних товарів для обчислення доходу і результатів діяльності;
- витрати торгівельних підприємств становлять витрати обігу, що не включають до вартості товарів, належать до витрат звітного періоду, обліковуються на відповідних статтях адміністративних витрат, витрат на збут і фінансових витрат, а також списують на фінансовий результат звітного періоду.
- завдяки плану рахунків можна визначити прибуток чи збиток, облік товарів та їх реалізація, облік фінансових результатів. [4, с.24]

Державне регулювання бухгалтерського обліку та звітності в Україні здійснюється з метою встановлення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, яка є обов'язковою для всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм та форм власності. Це повинно стати захистом інтересів усіх користувачів звітності, оскільки в уніфікованій системі розібратися легше, ніж у множині різних систем. Держава залишає за собою право і зобов'язання вдосконалювати бухгалтерський облік й звітність в Україні [3].

До найважливіших завдань бухгалтерського обліку належить безпосереднє спостереження за всіма господарськими операціями що

здійснюється на підприємстві. Відповідно щоб забезпечити це спостереження кожну господарську операцію оформляють відповідними документами. Для документального руху товарів на підприємстві оптової торгівлі використовують наступні первинні документи: 1) при придбанні товарів на умовах розрахунку та обміну: накладна, товаротransпортна накладна, довіреність, доручення, рахунок фактура, податкова накладна, сертифікат якості; 2) безкоштовне отримання: накладна, товаротransпортна накладна, сертифікат якості; 3) надходження товарів як внесок до статутного капіталу: заява особи яка вносить ці товари, накладна, податкова накладна, сертифікат якості; 4) оприбуткування лишків: акт інвентаризації.

На сьогоднішній день оптова торгівля набуває широкого застосування, а саме завдяки таким тенденціям економіки: відкриваються та розвиваються великі підприємства, які в основному віддаленні від користувачів готової продукції; збільшення обсягу виробництва про запас; необхідність збільшення товарів для кінцевих споживачів за кількістю, різновидами. Коли отримують перш за все перевіряють якість, кількість відповідно до супровідних документів, а також відповідно до договору.

Товари, які поступили на оптові склади, підтверджуються:

1. Товарно-транспортною накладною, у разі виявлення недостачі складається акт. Якщо це товари які надійшли від залізниці, тоді складається комерційний акт, або приймальний акт який є підставою для приядвлення претензій постачальнику у випадку невідповідності.

2. Якщо товари на підприємство попадають без супровідних документів, тоді оформляється Акт приймання товарів без зазначеного рахунка постачальника.

3. Податкова накладна – документ, в якому вказуються реквізити, ставка та сума ПДВ, ціна на товар, загальна сума, що належить до

оплати. Податкова накладна складається у двох примірниках, один з яких залишається у продавця, інший відповідно у покупця. У випадку якщо податкова накладна виписується у паперовому вигляді, тоді оригінал залишається у покупця, а копія у продавця.

Відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» товари відносяться до запасів і є оборотними активами підприємства. Для того щоб придбаний товар було визнано активом, повинні бути дотримані такі вимоги: по-перше, використання таких товарів у майбутньому має принести певні економічні вигоди; по-друге, вартість товарів має бути достовірно визначена. Іншими словами, товар є активом, якщо є ймовірність того, що він буде в майбутньому реалізований.

Формування первісної вартості залежить від того, яким чином товари надійшли на підприємство торгівлі. Але найчастіше формою розрахунків за товари на підприємствах оптової торгівлі є оплата грошовими коштами. Відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» поняття собівартості придбаного товару може бути застосоване щодо товарів, придбаних за грошові кошти, і являє собою їх первісну вартість.

На підприємствах які займаються оптовою діяльністю облік ведеться на рахунку 28 «Товари». Рахунок 28 «Товари» призначений для обліку товарів, матеріалів які в подальшому призначенні для продажу. За дебетом цього рахунку відображається збільшення вартості придбаних товарів, за кредитом – зменшення вартості реалізованих товарів. За дебетом субрахунків 281-284 відображається збільшення товарів та їх вартості, а за кредитом - зменшення.

Якщо відбувається списання товарів в результаті вибуття, то використовується один із методів: метод оцінки за ідентифікованою собівартістю, оцінка за середньозваженою вартістю. Метод ФІФО, ціна продажі.

Товари які надійшли на підприємство але не відповідають

стандартам, технічним умовам, відображаються на позабалансовому рахунку 023 «Матеріальні цінності на відповідному зберіганні», і опубліковуються за ціною яка вказана у документах постачальника або за справедливою вартістю, до моменту узгодження ціни із постачальником. У випадку нестачі або товару невідповідної якості, пошкодження товару при прийнятті відображається на субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей».

Рахунок 70 «Доходи від реалізації» призначений для узагальнення інформації, а саме субрахунок 702 «Дохід від реалізації товарів». По кредиту цього субрахунку відображається збільшення доходу від реалізації разом із сумою непрямих податків, зборів, обов'язкових платежів, які включені в ціну продажу, по дебету - належна сума непрямих податків, зборів, обов'язкових платежів, суми, отримувані підприємством на користь комітента, принципала, щорічне або щомісячне віднесення суми чистого доходу на рахунок 79 «Фінансові результати» субрахунок 791 «Результат основної діяльності».

Для обліку витрат операційної діяльності підприємства торгівлі використовують наступні рахунки: 92 «Адміністративні витрати»; 93 «Витрати на збут»; 94 «Інші витрати операційної діяльності». Для узагальнення інформації про собівартість реалізованих товарів передбачений рахунок 90 «Собівартість реалізації» субрахунок 902 «Собівартість реалізованих товарів».

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що на сьогоднішній день велика увага приділяється питанню обліку в оптовій торгівлі, як і в теорії так і на практиці. Для покращення обліку необхідно щоб кожне оптове підприємство у своїй діяльності використовувало відповідні програми, завдяки яким можна буде максимально автоматизувати процес обліку товарів. Також не менш важливим є: забезпечення інформацією, на основі якої можна буде

приймати управлінські рішення, розширювати споживчий ринок і не тільки між суб'єктами регіонального значення, але і на рівні світового ринку, яке дасть можливість отримувати більший прибуток від основної діяльності підприємства.

Література:

1. Агафоненко О. Ю. Вдосконалення обліку операцій з продажу товарів / О. Ю. Агафоненко, Г. М. Дуракова // Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Проблеми інноваційного розвитку економіки України. - С. 10-14
2. Муравський В. В. Організація обліку товарних запасів з використанням автоматизованих інформаційних технологій / В. В. Муравський // Економічний аналіз - 2010.
3. Скрипник Н. В. Сутність стратегічної управлінської звітності та підходи щодо її формування / Н. В. Скрипник, М. Є. Скрипник // Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»: ЦМНС «ТК Меганом». – Київ, 2015. – № 5 (15). – С. 19–26.
4. Свідерський Є. І. Бухгалтерський облік у галузях економіки: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — 233 с.
5. Скрипник М. Є. Організація стратегічного обліку в умовах інноваційної діяльності / М. Є. Скрипник // Економіка та суспільство: електронне наукове фахове видання – м. Мукачево: Випуск 3, 2016. – С. 542-548.

References:

1. Aghafonenko O. Ju. Vdoskonalennja obliku operacij z prodazhu tovariv / O. Ju. Aghafonenko, Gh. M. Durakova // Zbirnyk naukovykh pracj z aktualnykh problem ekonomichnykh nauk. Problemy innovacijnogho rozvytku ekonomiky Ukrajinu. - S. 10-14
2. Muravs'kyj V. V. Orghanizacija obliku tovarnykh zapasiv z vykorystannjam

avtomatyzovanykh informacijnykh tekhnologhij / V. V. Muravs'kyj // Ekonomichnyj analiz - 2010.

3. Skrypnyk N. V. *Sutnistj strateghichnoji upravlinsjkoji zvitnosti ta pidkhody shhodo jiji formuvannja / N. V. Skrypnyk, M. Je. Skrypnyk // Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Naukovyj oghljad»: SMNS «TK Meganom». – Kyjiv, 2015. – № 5 (15). – S. 19–26.*

4. Sviders'kyj Je. I. *Bukhghalters'kyj oblik u ghaluzjakh ekonomiky: Navch. posibnyk. — K.: KNEU, 2004. — 233 s.*

5. Skrypnyk M. Je. *Orghanizacija strateghichnogho obliku v umovakh innovacijnoji dijalnosti / M. Je. Skrypnyk // Ekonomika ta suspiljstvo: elektronne naukove fakhove vydannja – m. Mukachevo: Vypusk 3, 2016. – S. 542-548.*

УДК: (333.07(477):331.5):331.526(045)

**ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМКИ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ**

Скубіліна А. В., Клименко Т. Д., Тетеря В. Ю.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Україна, м. Кривий Ріг

У статті на основі методів порівняння та статистичного аналізу досліджено основні показники ринку праці та їх динаміку, а саме численність економічно активного, зайнятого, безробітного населення, рівень зайнятості та безробіття. Виявлено основні тенденції розвитку ринку праці в Україні та основні проблеми, що перешкоджають його ефективному функціонуванню. Досліджено досвід провідних країн у сфері регулювання зайнятості населення. Обґрунтовано основні заходи державної політики України, основною спрямованістю яких є соціальна підтримка неконкурентоспроможних верств населення, сприяння

розвитку мікропідприємництва та формування конкурентоздатного людського капіталу.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, економічно активне населення, державне регулювання зайнятості.

Скубилина А. В., Клименко Т. Д., Тетеря В. Ю. Проблемы рынка труда в Украине и направления государственного регулирования занятости населения / Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского, Кривой Рог

В статье на основе методов сравнения и статистического анализа исследованы основные показатели рынка труда и их динамика, а именно численность экономически активного, занятого, безработного населения, уровень занятости и безработицы. Выявлены основные тенденции развития рынка труда в Украине и основные проблемы, препятствующие его эффективному функционированию. Исследован опыт ведущих стран в сфере регулирования занятости населения. Обоснованы основные меры государственной политики Украины, основной направленностью которых является социальная поддержка неконкурентоспособных слоев населения, содействие развитию микропредпринимательства и формирования конкурентоспособного человеческого капитала.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, экономически активное население, государственное регулирование занятости.

A. Skubilina, T. Klimenko, V. Teteria Problems of the labor market in Ukraine and directions of state regulation of employment of the population / Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky, Ukraine, Kryvyi Rih

In the article are researched the main indicators of the labor market and their dynamics on the basis of comparison and statistical analysis methods,

there are the number of economically active, employed, unemployed population, level of employment and unemployment. Are revealed the main tendencies of the labor market development in Ukraine and the main problems hindering its effective functioning. Are researched the experience of leading countries in the field of employment regulation. Are substantiated the main measures of the state policy of Ukraine, the main focus of which are social support of noncompetitive strata of the population, promotion of microenterprise development and the formation of competitive human capital.

Key words: labor market, employment, unemployment, economically active population, state regulation of employment.

Вступ. Сучасний ринок праці в Україні характеризується високим рівнем безробіття, трудовими конфліктами, тіньової зайнятості, міграцією низько- та висококваліфікованих кадрів за кордон, структурним дисбалансом між попитом та пропозицією на робочу силу та недосконалістю державного регулювання щодо забезпечення ефективної зайнятості. Ріст числа безробітних та нераціональне використання людського капіталу породжують цілий комплекс проблем: скорочення купівельної спроможності населення, зниження рівня життя населення, збільшення витрат держави на підтримку безробітних, високий рівень злочинності, соціальне напруження. Тому формування ефективних заходів державного регулювання ринку праці дадуть змогу вирішити нагальні проблеми соціально-економічного характеру та забезпечити стійкий розвиток економіки.

Вагомий внесок у вивчення проблем зайнятості та безробіття зробили такі вітчизняні вчені як: Д. Богиня, В. Геєць, О. Грішнова, В. Дружиніна, А. Колот, Е. Лібанова, Ю. Маршавін, Л. Шаульська та інші.

Формулювання мети статті та завдань. Підкреслюючи значимість наукових доробків, актуальним залишається встановлення тенденцій

розвитку ринку праці в Україні, виявлення основних проблем зайнятості населення та обґрунтування ефективних заходів державного регулювання, що обумовлює мету і завдання дослідження.

Виклад основного матеріалу статті. Ринок праці - це система соціально-економічних відносин між працівниками, підприємцями та державою з приводу купівлі–продажу робочої сили, що регулюються на основі закону попиту та пропозиції [1, с.14-15]. Таким чином, на ринку праці є зайняте населення та безробітні. Згідно закону України «Про занятість населення»: зайнятість - це діяльність громадян, яка не заборонена законодавством і пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, основною метою якої є одержання доходу у грошовій або іншій формі. Зайнятість населення забезпечується шляхом встановлення відносин, що регламентуються трудовими договорами (контрактами), провадження підприємницької та інших видів діяльності, не заборонених законом [2].

За даними державної служби статистики економічно активне населення в Україні протягом 2014-2016 значно скоротилося (з 19035,2 тис. осіб до 17303,6 тис. осіб) (таблиця 1), причиною цьому є міграція робочої сили за кордон та демографічне старіння нації.

Таблиця 1.

Основні показники ринку праці за 2010-2016 рр.

Роки	Економічно активне населення працездатного віку, тис. осіб	Зайняте населення працездатного віку, тис. осіб	Безробітне населення працездатного віку, тис. осіб	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
2010	19164	17451,5	1712,5	91,8	8,2
2011	19181,7	17520,8	1660,9	92	8
2012	19318,5	17728,6	1589,9	92,4	7,6
2013	19399,7	17889,4	1510,3	92,7	7,3
2014	19035,2	17188,1	1847,1	90,7	9,3
2015	17398	15742	1656	90,9	9,1
2016	17303,6	15626,1	1677,5	90,7	9,3

Складено авторами на основі джерела [3]

Рівень безробіття за період з 2010-2016 рр. коливався в діапазоні від 7,3% до 9,3%. Тенденція зниження показника безробіття спостерігалась протягом 2010-2013 років, а 2014 та 2016 роки характеризувались найвищими значеннями показника, у 2015 році відбулось його несуттєве зменшення. У країнах Європи значення рівня безробіття в 2016 році було значно меншим в порівнянні з Україною [4]: Чехія – 4%; Німеччина - 4,1%; Великобританія - 4,8%; Румунія -5,9%; Австрія – 6%; Польща - 6,2% - що є свідченням недостатньо ефективних заходів українського уряду, щодо боротьби з проблемою безробіття.

Найменший рівень безробіття спостерігався в 2013 році і становив 7,3%, що на 2% менше в порівнянні з 2016 роком. Така різниця спричинена покращенням економічної ситуації в 2013 році, а основними факторами, що вплинули на зменшення рівня безробіття стали [3]: зростання обсягів роздрібного товарообігу; зростання обсягів будівництва майже на 24,5%; індекс виробництва базових галузей зріс на 4,1%; збільшилась кількість вакантних робочих місць, насамперед завдяки істотному нарощуванню обсягів будівельних інженерних споруд майже на 35%. Зрозуміло, що зі збільшенням робочих місць, рівень безробіття буде зменшуватися і саме у 2013 р. були створенні достатні умови для зменшення кількості безробітного населення.

Проте, в 2014 році ситуація погіршується і спостерігається найвищий рівень безробіття і становить 9,3%, що на 2% більше в порівнянні з попереднім роком. Основною причиною цього стало погіршення політичної ситуації в країні і як наслідок різке погіршення стану економіки країни.

Аналізуючи 2015 рік, то можна визначити, що він також характеризувався високим рівнем безробіття, що становив 9,1%. А в 2016 році рівень безробіття знову досяг найвищої позначки – 9,3%, тобто за період 2014-2016 рр. ситуація в країні фактично не змінилася.

Серед загального числа зареєстрованих безробітних (390,8 тис.) на кінець 2016 року у 341,3 тис. був досвід роботи. Число вільних робочих місць, як заявили роботодавці, на кінець 2016 р. становило 36,0 тис [5]. Відповідно чинником, що обмежує як перспективи працевлаштування безробітних, так і задоволення попиту роботодавців у працівниках, виступає структурний дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією.

Для України властиве стрімке зростання неформального сектора економіки та відповідно неформальної зайнятості - її чисельність зростає з 3,0 млн. осіб у 2000 р. до 4,3 млн осіб у 2015 р., тобто в 1,4 рази. Трудова діяльність, що самостійно організована здебільшого формується на примітивній техніко-технологічній основі, не сумісній з сучасними засадами, і характеризує низьку місткість офіційного ринку праці та нестачу робочих місць для їх шукачів. Найбільш розповсюджена неформальна зайнятість серед уразливих категорій працівників - молоді віком від 15 до 24 років (35,6 % від загальної кількості відповідної вікової групи зайнятого населення) та пенсіонерів (36,0 % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи). Найбільшого поширення неформальна зайнятість здобула серед чоловіків у віці 15-24 роки - 38,9 % та серед жінок у віці 60-70 років - 38,5 %, а також спостерігається збільшення неформальної зайнятості в сільській місцевості - 40,6 %. Найнижчий рівень неформальної зайнятості спостерігається в міських поселеннях серед населення у віці 40-49 років (15,6 %), 35-39 років (16,7 %) та 30-34 роки (17,6 %) [3; 5].

Таким, чином, негативними соціально-економічними наслідками безробіття є: неповне використання людського капіталу; низькі темпи підвищення заробітної плати і як наслідок зниження купівельного попиту населення; втрата працівником своєї кваліфікації у період тривалого безробіття; зниження податкових надходжень до державного бюджету;

зростання витрат на соціальну допомогу безробітним; скорочення обсягів виробництва валового національного продукту; зниження рівня життя населення; посилення соціального напруження.

З метою підняття конкурентоспроможності безробітних державна служба зайнятості виконує їх професійне навчання (підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації). У навчальних закладах усіх видів протягом 2016 р. професійне навчання проходило 166,6 тис. зареєстрованих безробітних, що на 6,9% менше, ніж протягом 2015 р. А одним із напрямків соціального захисту безробітних є формування оплачуваних громадських робіт, що дають змогу забезпечити тимчасову зайнятість [3]. Важливим кроком у державному регулюванні зайнятості населення повинно стати підвищення її громадської спрямованості шляхом: підтримки вільно обраній зайнятості; підняття розміру грошових прибутків за допомогою радикального реформування розрахунку оплати праці та пенсійного забезпечення; створення придатних умов для суспільного захисту від безробіття; стабілізації кількості економічно раціональних і створення нових робочих місць; зменшення масових звільнень; введення гнучких форм роботи та розпорядків робочого часу; досліджування вищими навчальними закладами попиту ринків праці в місцевостях для формування програм підготовки спеціалістів; підтримка порядку кредитного заохочування та пільгового оподаткування при створенні нових продуктивних робочих місць [5].

Використання досвіду зарубіжних країн у подоланні негативних тенденцій на ринку праці України дозволить суттєво вдосконалити систему державного регулювання зайнятості населення. Тому, враховуючи те, що у Німеччині серед країн ЄС був один з найменших показників безробіття, то доцільним буде більш детальний розгляд соціальної політики уряду даної країни.

Основними характеристиками німецької моделі зайнятості є заохочення роботодавців створювати нові місця; надання пільг підприємствам, які утримуються від масових звільнень; підтримка наявного рівня зайнятості в умовах модернізації підприємств; субсидювання кооперативів, які утворилися внаслідок об'єднання безробітних на базі підприємств-банкрутів [6, с. 282]. Таким чином, уряд Німеччини проводить активну державну політику у сфері зайнятості населення шляхом підтримки існуючого обсягу пропозиції робочих місць та формування нових, що в свою чергу сприяє розвитку підприємництва та збільшенню ВВП.

Подібною до німецької моделі регулювання зайнятості населення є політика скандинавських країн основою якої є попередження безробіття, а не боротьба з його наслідками. Уряд скандинавських країн у соціальній політиці особливу увагу приділяє розробці заходів спрямованих на створення нових робочих місць, здебільшого в державному секторі економіки; координації міграції населення і робочої сили шляхом надання субсидій і кредитів на переїзд сімей із районів з надлишком робочої сили до районів, де є вакантні місця; забезпеченню оперативного доступу населення до своєчасної інформації про наявні вільні місця тощо [6, с.280].

Зважаючи на основні проблеми зайнятості населення України вважаємо ефективними наступні організаційно-економічні та правові заходи державного регулювання зайнятості:

- створення страхових фондів на випадок безробіття, завдяки яким відбудеться зменшення відрахувань на утримання безробітних із державного бюджету;

- пільгове оподаткування підприємств які залучають до роботи молодь, жінок після декретної відпустки, інвалідів та інших неконкурентоспроможних громадян;

- розширення міжнародних договорів щодо трудової міграції населення з урахуванням міжнародних адміністративно-правових норм, що служитиме легальному працевлаштуванню закордоном та виступатиме певним гарантом безпеки;

- створення єдиної інформаційної бази для інвесторів, в якій будуть розміщені обґрунтовані ідеї та бізнес-плани фізичних осіб, які бажають організувати власний бізнес, але не мають достатньо коштів, що забезпечить більшу доступність кредитних ресурсів, створить додаткові робочі місця та покращить інвестиційний клімат в Україні загалом;

- покращення кадрового забезпечення державних регіональних служб зайнятості та їх мотиваційного заохочення;

- проведення при центрах зайнятості безкоштовних курсів професіям ІТ-сфери, які є дефіцитними і користуються великим попитом на ринку праці;

- інтеграція освіти та науки з підприємствами, що сприятиме формуванню конкурентоздатного людського капіталу та відповідно слугуватиме підвищенню високотехнологічності та інноваційності виробництва;

Висновки. Отже, основними тенденціями на ринку праці в Україні є: зменшення загальної кількості економічно активного населення, що спричинено міжнародною міграцією та демографічним старінням нації; збільшення показника безробіття, причиною чого є структурний дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці та тіньова зайнятість населення. Тому пріоритетні заходи державного регулювання у сфері зайнятості населення повинні бути напрямлені на соціальну підтримку неконкурентоспроможних верств населення, сприянню розвитку мікропідприємництва, створення страхових фондів на випадок безробіття, формування конкурентоздатного людського капіталу та розширення міжнародних угод щодо трудової міграції населення.

Література:

1. Маршавін Ю. М. *Регулювання ринку праці в Україні: теорія і практика системного підходу: монографія*. К.: Альтерпрес, 2011. – 396 с.
2. Верховна Рада України. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Європейська комісія. Рівень безробіття [Електронний ресурс] / Європейська комісія – Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsun20&plugin=1>.
5. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс] - Режим доступу:
http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.
6. Курсон К. І. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості населення та можливості його використання в Україні / К. І. Курсон // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. - 2013. - Вип. 4. - С. 276-284.

References:

1. Marshavin Yu. M. *Reguliuvannia rynku pratsi v Ukraini: teoriia i praktyka sy-stemnoho pidkhotu: monohrafiia*. K.: Alterpres, 2011. – 396 s.
2. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakon Ukrainy «Pro zainiatist naseleennia» [Elektronnyi resurs] / Verkhovna Rada Ukrainy – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
3. Derzhavna sluzhba statystyky [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Yevropeiska komisiia. Riven bezrobittia [Elektronnyi resurs] / Yevropeiska komisiia – Rezhym dostupu do resursu:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsun20&plugin=1>.

5. Derzhavna sluzhba zainiatosti [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=30543.

6. Kurson K. I. Zarubizhnyi dosvid rehuliuвання zainiatosti naseleння ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini / K. I. Kurson // Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Seriia: Upravlinnia. - 2013. - Vyp. 4. - S. 276-284.

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК: 37.013.77:81'271]:61-057.875

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

кандидат педагогічних наук, Трегуб С. Є.

Запорізький державний медичний університет, Україна, Запоріжжя

Обґрунтовано основні форми та механізми активізації професійного саморозвитку майбутніх лікарів у процесі позааудиторної роботи. Вивчено головні проблеми формування комунікативної культури студентів-медиків з урахуванням соціальної потреби. Виокремлені основні напрями, принципи і методи організації комунікативного простору майбутніх лікарів. Проведений аналіз останніх педагогічних досліджень, який дає змогу зробити висновок про неоднозначність в оцінці понять самоосвіти, самовиховання. Від їх оптимального вирішення залежить соціальна мобільність і загальна культура студента-медика, перспективи розвитку суспільства та його соціальних інститутів.

Ключові слова: позааудиторна робота, комунікативна культура, самоосвіта, саморозвиток.

кандидат педагогических наук, Трегуб С. Е. Активизация профессионального саморазвития будущих врачей в процессе внеаудиторной работы/ Запорожский государственный медицинский университет, Украина, Запорожье

Обоснованы основные формы и механизмы активизации профессионального саморазвития будущих врачей в процессе внеаудиторной работы. Изучены основные проблемы формирования коммуникативной культуры студентов-медиков с учетом социальной потребности. Выделены основные направления, принципы и методы организации коммуникативного пространства будущих врачей. Проведен анализ последних педагогических исследований, который позволяет сделать вывод о неоднозначности в оценке понятий самообразования, самовоспитания. От их оптимального решения зависит социальная мобильность и общая культура студента-медика, перспективы развития общества и его социальных институтов.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, коммуникативная культура, самообразование, саморазвитие.

PhD in Pedagogic, S. Tregub Activation of professional self-development of future doctors in the course of extracurricular activities / Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine, Zaporizhzhya

The main forms and mechanisms for activating the professional self-development of future doctors in the in the course of extracurricular activities are substantiated. The main problems of the formation of the communicative culture of medical students, taking into account social needs, were studied. The main directions, principles and methods of organizing of the communicative space of future doctors are singled out. The analysis of the

latest pedagogical researches is carried out, which allows to draw a conclusion about ambiguity in the evaluation of the concepts of self-education. Social mobility and the general culture of the medical student the prospects for the development of society and its social institutions depend from their optimal solution.

Key words: extracurricular activity, communicative culture, self-education self-development.

Вступ. Праця сучасного лікаря – дуже складна й напружена. Вона включає безліч компонентів, які базуються безпосередньо на знаннях з фахових дисциплін та вмінні здійснювати ділову професійну комунікацію.

У процесі демократичного розвитку та реформування основ українського суспільства посилюється роль представників медичної галузі, спрямованої на забезпечення не лише кваліфікованої допомоги громадянам України, а й на профілактику захворювань. Сучасні лікарі в Україні виконують функції, що мають на меті покращення, насамперед, якості медичного обслуговування та співпраці з пацієнтами, колегами, провізорами. У зв'язку із цим сьогодні особливу увагу приділяють питанням підвищення ефективності та вдосконалення фахової підготовки майбутніх лікарів вищих медичних навчальних закладів.

З урахуванням соціальної потреби проблему формування комунікативної культури майбутнього лікаря розглядають як сутнісну складову фахової підготовки медичних працівників, що має свої специфічні особливості «суб'єкт-суб'єктних» відносин між лікарем та пацієнтом. Цю проблему комунікативної інтерперсональної взаємодії між лікарем і пацієнтом висвітлено в працях учених-медиків: Ю. Віленського, П. Назара, О. Грандо [5], І. Круковської [4].

Зміни в системі освіти, її реформування та інтеграція в міжнародний освітянський простір вимагають покращення ефективності процесу навчання та якості підготовки медичного фахівця.

Таким чином *метою статті* є опис основних форм та механізмів активізації професійного саморозвитку майбутніх лікарів у процесі позааудиторної роботи.

Одним з аспектів покращення фахової підготовки майбутнього лікаря, на нашу думку, є активне застосування засобів позааудиторної роботи. До них відносимо масові, групові, індивідуальні форми діяльності. Масові форми діяльності – це тематичні вечори; дні інформації; книжкові виставки; дні фахівця; інформаційні години, тощо.

Серед ефективних групових форм пізнавальної діяльності, відзначимо такі: роботу клубів чи студентських наукових гуртків за різними напрямками (наприклад, клуб «Ораторського мистецтва», заснований кафедрою іноземних мов на базі Запорізького державного медичного університету. Мета роботи цього клубу – формування та розвиток когнітивного та комунікативного аспектів іноземної мови за професійним спрямуванням, тощо). До індивідуальних форм треба зарахувати консультації, метод портфоліо. У нашій роботі ми ретельно добираємо напрям роботи залежно від аудиторії.

Організація комунікативного простору майбутніх лікарів базується на певних принципах і методах. Ми виокремили такі основні методи: ігри й професійні тренінги, змагання, рівноправний духовний контакт, проблемні ситуації, імпровізації. Гра виявляє знання, інтелектуальні сили, показує рівень організаторських здібностей майбутніх лікарів, розкриває їх творчий потенціал. Змагання – це внутрішня «пружина» розкручування творчих сил, стимулювання до пошуку, відкриття, перемог над собою. Метод рівноправного духовного контакту побудований на спільній діяльності студентів-медиків і викладачів.

Організатори, студенти медичних вишів— рівноправні члени студентського клубу, наукового гуртка, творчих об'єднань, заснованих на демократичному, гуманізованому спілкуванні. Методи ситуацій спрямовані на виховання, самореалізацію, довіру, уявну довіру, недовіру, організацію успіху тощо. Ситуація, яка виховує, спеціально створюється викладачем; імпровізація – це дія, не усвідомлена й не підготовлена заздалегідь, експромт. Імпровізація виводить на практичну й творчу заповзятливість. Мистецтво імпровізації – це породження спокуси творчого зусилля. Імпровізація базується на синдромі наслідування з привнесенням свого авторського початку [1, с. 84–85].

Одним з напрямів формування професійної культури спілкування студентів медичного профілю є клубна чи гурткова діяльність. Студентські клуби чи наукові гуртки – це соціально-культурні центри, які дають змогу студентам медичних вишів зростати не тільки фахово, а й духовно. Клуби забезпечують потребу майбутніх лікарів в усвідомленні загальнолюдських цінностей, формуванні уявлень про морально-етичні норми й традиції, що відіграє позитивну роль у професійному становленні майбутнього лікаря. Зокрема, робота студентів-медиків у клубах за фахом сприяє розвитку як пізнавальних функцій, так і комунікативних. При цьому в майбутніх лікарів розвиваються важливі інтелектуальні функції аналізу й синтезу, які необхідні впродовж усього професійного життя, без чого неможливе виконання фахових обов'язків, формуються мовні узагальнення й розвивається абстрактне мислення.

Успішна комунікативна діяльність неможлива без пізнавальної активності та самостійності студентів. Пізнавальна самостійність завжди спрямована на засвоєння нових знань, передбачає готовність студента-медика до пошукової роботи, а пізнавальна активність має місце й під час засвоєння знань, і під час їх відтворення, закріплення [6, с. 35].

Стан сучасної медичної науки, збільшення інформації в практичній діяльності майбутніх лікарів привели до того, що одержати знання з предметів, що вивчаються, можна лише за допомогою систематичного, цілеспрямованого, самостійного засвоєння знань, тобто самоосвіти та самовиховання.

Нині проблемі самоосвіти науковці приділяють багато уваги в контексті підвищення кваліфікації майбутніх лікарів, формування лідерських якостей студентів-медиків, розвитку навичок студентського самоврядування.

Професія лікаря передбачає постійне самовиховання, самоосвіту та самоорганізацію. Одним з аспектів покращення фахової підготовки майбутнього лікаря ми вважаємо самоосвіту як невід'ємний складовий компонент професійної придатності.

Аналіз останніх педагогічних досліджень дає змогу зробити висновок про неоднозначність в оцінці поняття самоосвіти.

У сучасній науковій літературі запропоновано різноманітні визначення поняття «самоосвіта». Окремі дослідники висувають на перший план одну з характерних його ознак: вияв потреби в знаннях, досягнення високого рівня пізнавальної активності, процес самокерування засвоєнням знань, відгук на соціальні вимоги суспільства. Як зазначають В. Кремень [3], І. Зязюн [2] та інші, самоосвіта – це один з принципів навчання, що забезпечує готовність суб'єктів навчання до післядипломної безперервної освіти.

Ми наголошуємо на тому, що самоосвіта є, насамперед, доповненням до форм загальної й професійної освіти студентів вищих медичних навчальних закладів, навички якої формуються під впливом свідомого засвоєння загальноприйнятих прийомів і правил самоосвіти. Розвиток освіти та самоосвіти призводить до автономізації останньої як самостійного соціокультурного феномена.

На нашу думку, щодо самоосвіти майбутнього лікаря ми вважаємо, що саме вона надає можливість дійсно вільного вибору й зміни професії відповідно до індивідуальних схильностей кожного студента-медика, сприяє формуванню реалістичних життєвих планів і їх здійсненню з урахуванням суспільних потреб. Самоосвіта в процесі фахової підготовки – це явище, для якого характерна цілеспрямована самостійна діяльність студента з удосконалення й набуття нових психолого-педагогічних і методичних знань, їх творче використання відповідно до виконуваної роботи. Ми дійшли висновку, що самоосвіта цінна не тільки як набір знань, а і як шлях до розвитку інтелекту й особистості загалом.

Формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів відбувається в результаті створення моделі майбутньої фахової діяльності в уяві студентів-медиків за допомогою методів стимулювання, портфолію, самоаналізу. У повсякденну педагогічну діяльність цілеспрямовано впроваджували методи: самовиховання самопізнання, самооцінювання та саморегуляції. Сучасний лікар повинен не тільки володіти навичками професійного діалогу, а також уміти публічно виступати, підтримувати дискусію.

Так, В. Шахіджанян [7] у своїй відомій книзі «Вчимося говорити публічно» наголошує, що навички публічного виступу допомагають краще встановлювати контакт з аудиторією чи з окремою людиною, розвивають мовленнєвий, слуховий апарат, покращують стосунки.

На практичних заняттях майбутнім лікарям пропонували ситуації, що спонукали до прийняття характерних для майбутньої професійної діяльності рішень, вирішення конфліктів тощо.

Висновок. Таким чином, ми дослідили та проаналізували різні форми й методи формування професійної культури спілкування студентів-медиків у позааудиторний час. Важливе завдання

професорсько-викладацького складу – з усього різноманіття засобів, форм і методів вибрати ті, котрі допоможуть сформувати й розвинути не тільки всебічно обізнаного фахівця в медичній галузі, а й, насамперед, гуманістичну, морально-етичну особистість з певним набором комунікативних умінь і навичок, що відповідає запитам сучасного суспільства.

Література:

1. Варій М. Й. *Основи психології і педагогіки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / М. Й. Варій.* – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 375 с.
2. Зязюн І. А. *Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: зб. наук. праць.* – Харків, 2000. – Вип. 1. – С. 11–19.
3. Кремень В. Г. *Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи / В. Г. Кремень // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовицького, І. Зазюна, І. Вільш, Н. Ничкало.* – Київ; Ченстохова, 2000. – Ч. II. – С. 11–28.
4. Круковська І. М. *Естетичні чинники етико-деонтологічного аспекту професійної діяльності медичного працівника / І. М. Круковська // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: зб. наук. праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук.* – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 231–240.
5. Назар П. С. *Основи медичної етики / П. С. Назар, Ю. Г. Віленський, О. А. Грандо.* – Київ: Здоров'я, 2002. – 344 с.

6. Пуховська Л. П. Вивчення іноземних мов у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору / Л. П. Пуховська // Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: зб. наук. ст. – Київ: КІТЕП, 2000. – С. 32–38.

7. Шахиджанян В. В. Учимся говорить публічно / В. В. Шахиджанян. – Режим доступу: <http://e-libra.ru/read/162464-uchimsya-govorit-publichno.html>.

References:

1. Varii M. Y. *Osnovy psykholohii i pedahohiky: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv* / M. Y. Varii. – Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2007. – 375 s.

2. Ziaziun I. A. *Priorytetni pryntsypy dydaktyky suchasnoi profesiinoi osvity* / I. A. Ziaziun // *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy: filosofiia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia: zb. nauk. prats.* – Kharkiv, 2000. – Vyp. 1. – S. 11–19.

3. Kremen V. H. *Systema osvity v Ukraini: suchasni tendentsii i perspektyvy* / V. H. Kremen // *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia: polsko-ukrainskyi zhurnal* / za red. T. Levovytskoho, I. Zaziuna, I. Vilsh, N. Nychkalo. – Kyiv; Chenstokhova, 2000. – Ch. II. – S. 11–28.

4. Krukovska I. M. *Estetychni chynnyky etyko-deontolohichnoho aspektu profesiinoi diialnosti medychnoho pratsivnyka* / I. M. Krukovska // *Estetychne vykhovannia ditei ta molodi: teoriia, praktyka, perspektyvy rozvytku: zb. nauk. prats* / za red. O. A. Dubaseniuk, N. H. Sydoruk. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2012. – S. 231–240.

5. Nazar P. S. *Osnovy medychnoi etyky* / P. S. Nazar, Yu. H. Vilenskyi, O. A. Hrando. – Kyiv: Zdorovia, 2002. – 344 s.

6. Pukhovska L. P. *Vyvchennia inozemnykh mov u konteksti formuvannia zahalnoievropeiskoho osvitnoho prostoru* / L. P. Pukhovska // *Suchasni*

tekhnolohii vykladannia inozemnykh mov u profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv: zb. nauk. st. – Kyiv : KITEP, 2000. – S. 32–38.

7. *Shakhidzhanyan V. V. Uchimsya govorit publichno / V. V. Shakhidzhanyan. – Rezhim dostupu: <http://e-libra.ru/read/162464-uchimsya-govorit-publichno.html>.*

УДК 159.955.4:37.091.33-027.22(045)

РЕФЛЕКСІЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ

доктор психологічних наук, професор, Щербан Т. Д.

доктор економічних наук, професор, Гоблик В. В.

кандидат географічних наук, доцент, Смочко Н. М.

Мукачівський державний університет, Україна, м. Мукачево

Педагогічний процес – процес розв'язання вчителем ряду задач. Педагогічні задачі мають предмети: ситуація, проектування, реалізація, підсумок. У цьому процесі особливого значення набуває рефлексія вчителя. У дослідженні: проаналізовано алгоритм педагогічних дій; систематизовано помилки учнів при розв'язуванні навчальних задач; класифіковано помилки вчителя, які призводять до помилок учнів. Усвідомлене формування рефлексивного уміння розв'язувати задачі головний чинник первинної професіоналізації вчителя.

Ключові слова: педагогічна задача, алгоритм педагогічних дій, рефлексія, мислительна діяльність, уміння розв'язувати навчальні задачі.

доктор психологических наук, Щербан Т. Д., профессор, доктор экономических наук, профессор Гоблик В. В., кандидат географических наук, доцент Смочко Н. М. Рефлексия в процессе

решение педагогических задач / Мукачевский государственный университет, м. Мукачево, Украина

Педагогический процесс - процесс решения учителем ряда задач. Педагогические задачи имеют предметы: ситуация, проектирование, реализация, результат. В этом процессе особое значение приобретает рефлексия учителя. В исследовании: проанализированы алгоритм педагогических действий; систематизированы ошибки учащихся при решении учебных задач; классифицированы ошибки учителя, которые приводят к ошибкам учеников. Осознанное формирование рефлексивного умения решать задачи фактор первичной профессионализации учителя.

Ключевые слова: педагогическая задача, алгоритм педагогических действий, рефлексия, мыслительная деятельность, умение решать учебные задачи.

Doctor of Psychology, Professor T. Scherban, Doctor of Economics, Professor V. Hoblyk, Ph.D. in Geography, Associate Professor N. Smochko, Reflection in the process of solving the pedagogical tasks / Mukachevo State University, Ukraine

Pedagogical process – is the process of solving a number of tasks by a teacher. Pedagogical tasks include the following subjects: situation, projection, implementation, summary. In this process, the reflection of a teacher undertakes special significance. The algorithm of pedagogical activity, students' errors in completing the educational tasks, teaching errors that lead to students' mistakes have been analysed, systematised and classified in the research. The conscious development of reflexive ability to solve problems has been recognised as the main factor in the primary professionalization of a teacher.

Key words: pedagogical problem, algorithm of pedagogical activity, reflection, mind activity, ability to solve educational problems.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлено необхідністю знаходження шляхів оптимізації процесу професійного вдосконалення вчителів. Педагогічний процес – процес розв’язання вчителем нескінченного ряду задач. Педагогічні задачі, які має розв’язати вчитель, мають такі предмети: ситуація, проектування, реалізація, підсумок. Названі предмети набувають своєї специфіки на кожному з етапів розв’язання педагогічної задачі. Особливого значення має рефлексія вчителя під час осмислювання, розв’язання і оцінювання розв’язаної задачі. Мета дослідження проаналізувати та систематизувати основні помилки рефлексії під час розв’язування навчальних задач.

Проблема професійного становлення вчителя репрезентована низкою ґрунтовних методологічних, загальнотеоретичних та емпіричних досліджень, а саме це дослідження М. Бабій, О. Бондаренко, О. Бондарчук, С. Кульневич, М. Савчин, Н. Повякель, В. Рибалко та ін. Водночас, за межами уваги дослідників досі залишається системний аналіз рефлексивних процесів під час розв’язання вчителем навчальної задачі.

Рефлексивні процеси безпосередньо пов’язані з різними предметами, що входять до складу навчання, спільної роботи вчителя і учня над навчальним матеріалом. Доцільно розглядати наступні предмети рефлексії:

1) система знань про педагогічну професію, представлену категоріальним складом практичного мислення вчителя (останній включає такі ієрархічно організовані рівні: рівень загальних ідей; рівень конструктивно-методичних схем; рівень технічних прийомів реалізації таких схем);

2) система стратегічних інтелектуальних умінь, що актуалізуються у процесі вироблення і прийняття педагогічного рішення;

3) система основних і проміжних рішень, що регулюють процес мислительної діяльності вчителя у ході розв'язання ним педагогічних задач.

Щоб засвоїти систему знань про розв'язування навчальних задач, які існують у вигляді категоріального апарату практичного мислення вчителя треба ці знання організувати в ієрархічно побудовані рівні, зокрема це стосується загальних понять, конструктивно-методичних схем, технічних прийомів реалізації схем. Для цього ми скористуємось навчальними концепціями учіння.

Навчання на неповній основі: учень не повною мірою усвідомлює зміст учбового матеріалу, суттєві ознаки не відрізняє від несуттєвих, а його учбові дії будуються за методом спроб і помилок.

Навчання на основі повного заучування: учень розуміє зміст учбового матеріалу, відрізняє суттєві ознаки від несуттєвих, але учбові дії засвоює у готовому вигляді і здійснює їх хоч і без помилок, але на обмеженому учбовому матеріалі.

Навчання на креативній основі: учень самостійно будує свої учбові дії на основі аналізу умов і повної орієнтації у них, учбові дії формуються швидко, виконуються без помилок і легко переносяться у нові умови. Вчитель має формувати в учнів саме третій тип учіння як найбільш продуктивний.

Оскільки сучасна система шкільного навчання забезпечує нерівномірність, як засвоєння знань, так і уміння розв'язувати навчальні задачі, ми поставили перед собою завдання - вивчити як вчителі, користуючись механізмами рефлексії під час розв'язання навчальних задач, набувають уміння будь-якого учня перевести на рівень навчання на креативній основі.

Основною умовою, що визначає діяльність учня на рівні креативного навчання є, як відмічалось, уміння самостійно будувати свої

навчальні дії на основі аналізування умови на повній орієнтації, виконання задачі без помилок і перенесення їх у нові умови. В результаті дослідження процесу розв'язання задач учнем, нами знайдені джерела його помилок, які є наслідком недостатнього уміння вчителя розв'язувати навчальні задачі, ми класифікували таким чином.

Помилки розуміння учнем навчального смислу поставленої вчителем задачі, способу розв'язання задачі, і відтворення рішення завдання. Це стосується і допоміжних психічних явищ, зокрема, збереження в оперативній пам'яті протягом усього часу, завдання, необхідного для виконання.

Помилки шаблонного мислення стосуються переходу до самостійної постановки навчальної задачі. Учень засвоїв лише виконання дій за шаблоном, користуючись у виконання дій зразком та інструкцією. Йому недоступні моделювання, порівняння, перетворення і до визначення задачі. Він не здатен заглиблюватися у задачу: вичленувати і співставити декілька способів розв'язання однієї задачі; знаходити із кількох способів раціональніший, новий, нестандартний, усвідомлювати варіативність.

Помилки від нестачі самостійності, які визначаються браком вольових якостей і самоконтролю. Ці помилки породжуються від того, що вчитель під час навчання бере на себе функції бути ініціатором дій учня, його самооцінювання. В цьому випадку учень перетворюється у виконавця і позбавляється самоконтролю власної діяльності. Внаслідок учень здійснює помилки на таких етапах розв'язання навчальної задачі, які вимагають самостійності під час:

а) переходу в навчанні від однієї ланки до іншої, наприклад, від постановки задачі до учбових дій, а потім до самоконтролю і самооцінки;

б) переходу від однієї діяльності до іншої, під час використання способу роботи, засвоєного в навчальній діяльності при виконанні її видів;

в) виходу за межі навчальної діяльності.

Помилки від нерозвинутості уяви. Вони виражаються у низькому рівні прогностичних функцій самоконтролю і самооцінки. Ці помилки визначають кількість дій, які може уявити учень, співставлення уявних і кінцевих форм самоконтролю та самооцінки, вираження порівняльної вираженості та розгорнутості видів навчальних дій.

Помилки рефлексії. Вони виражаються у переході від взаємоконтролю і взаємооцінки до самоконтролю і самооцінки, розвитку і умінні займати різні ролі у груповій навчальній діяльності та умінні оцінювати з цих позицій свої дії та дії інших.

Класифікуємо помилки вчителя, які призводять до вказаних вище помилок учнів при розв'язуванні навчальних задач.

Помили у визначенні цілей навчання. Раніш було показано, що вчителі зіштовхуються з серйозними труднощами визначенні цілей, виявляючи схильність підмінювати останні змістом освіти чи завданнями діяльності самого вчителя [4]. Все це поставило нас перед необхідністю проведення спеціальної корекції підходу вчителів до постановки цілей навчання. Підкреслювалося, зокрема, що у методологічному смислі ціль (мета) є уявним образом майбутнього результату свідомої діяльності, який визначає характер діяльності і спрямовує останню на досягнення певних результатів. Іншими словами, цілі навчання мають визначати очікувані зміни у розвитку учнів внаслідок вивчення ними певного навчального курсу чи окремої теми.

Помилки у синтезі змістовної, мотиваційної і операційної сторони діяльності учнів. Педагогічні цілі, накладаючись на матеріал конкретних тем, набувають предметного характеру і виражаються у формі

(навчальних) задач. Задача, таким чином, є метою діяльності, конкретизованою з врахуванням умов ситуації, тобто втіленою в матеріал (фізики, математики, мови, трудової діяльності тощо) з урахуванням підготовленості і найближчих потенційних можливостей учня чи колективу. Такі задачі синтезують змістовну, мотиваційну і операційну сторони діяльності учнів.

Помилки у розробленні навчальних та розвиваючих цілей навчання. Розвиваюче навчання — це ланцюжок предметних задач, що поступово ускладнюються, і націлених на використання потенційних можливостей учня. Іншими словами, соціальні зміни перекладаються на мову педагогіки, а педагогічні цілі, в свою чергу, конкретизуються при створенні проекту уроку (системи уроків) у вигляді системи учбово-пізнавальних задач. Тим більше, що у сучасній дидактиці стало традиційним розрізняти навчальні та розвиваючі цілі навчання. При цьому цілі навчаючі відносяться до змістовної сторони навчання, а розвиваючі - до операційної, тобто формування таких умінь і навичок, з допомогою яких здійснюється процес учіння, що є базою розумових здібностей учнів.

Висновки. Підсумовуючи, підкреслимо, що дослідження системи помилок вчителів і учнів може успішно долатися якщо чітко ідентифікувати ці помилки та їх причини. Адже саме помилка є наслідком незнання якихось елементів у діяльності вчителя та учня. Результати представленого дослідження дозволять вдосконалити процес підготовки вчителя.

Література:

1. *Артюнова Наталя Прийоми рефлексії: створення умов для розвитку особистості в початковій школі / Наталя Артюнова // Початкова освіта. – 2017. – №12. – С. 16-19.*

2. Максименко С. Д. *Професійне становлення молодого вчителя: навч. посіб. Рек. МОНУ для студ. ВНЗ / С. Д. Максименко, Т. Д. Щербан. – Ужгород: Закарпаття, 1998. – 106 с.*
3. Шушара, Т. *Активізація навчально-пізнавальної діяльності під час розв'язування задач. / Т. Шушара // Рідна школа. – 2003. – №12. – С.24-26.*
4. Щербан Т. Д. *Психологія навчального спілкування: монографія / Т. Д. Щербан. – К.: Міленіум, 2004. – 346с.*
5. Щербан, Г. В. *Педагогічна рефлексія у процесі розв'язування навчальних задач / Г. В. Щербан // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки: Збірник наукових праць / За ред. Максименка С. Д., Євдокимової Н. О. – Миколаїв: МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – Том 2. Вип. 5. – С.311-316.*

References:

1. Artjunova Natalja *Pryjomy refleksiji : stvorennya umov dlja rozvytku osobystosti v pochatkovij shkoli / Natalja Artjunova // Pochatkova osvita. – 2017. – № 12. – S. 16-19.*
2. Maksymenko S. D. *Profesijne stanovlennja molodogho vchytelja: navch. posib. Rek. MONU dlja stud. VNZ / S. D. Maksymenko, T. D. Shherban. – Uzhghorod: Zakarpattja, 1998. – 106 s.*
3. Shushara T. *Aktyvizacija navchaljno-piznavaljnoji dijalnosti pid chas rozv'jazuvannja zadach. / T. Shushara // Ridna shkola. – 2003. – № 12. – S.24-26.*
4. Shherban T. D. *Psykhologhija navchaljnogho spilkuvannja: monoghrafija / T. D. Shherban. – K.: Milenium, 2004. – 346s.*
5. Shherban Gh. V. *Pedaghoghichna refleksija u procesi rozv'jazuvannja navchaljnykh zadach / Gh. V. Shherban // Naukovyj visnyk Mykolajivsjkogho derzhavnogho universytetu imeni V. O. Sukhomlynsjkogho. Serija:*

Psykhologhichni nauky: Zbirnyk naukovykh pracj / Za red. Maksymenka S. D., Jevdokymovoji N. O. – Mykolajiv: MDU im. V. O. Sukhomlynsjkogho, 2010. – Tom 2. Vyp. 5. – S.311-316.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ
КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ 6

**кандидат економічних наук, доцент, Лозовський О. М.,
Гудима Н. В.**

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ
КОМПЛАЄНС В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ 16

**Омельчук Я. А.,
доктор економічних наук, професор, Швець Н. Р.**

НАПРЯМИ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
НА КЛЮЧОВІ ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ДЛЯ
МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ 33

кандидат економічних наук, доцент, Ривак О. С.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В ОПТОВІЙ ТОРГІВЛІ 58

кандидат економічних наук, Скрипник М. Є., Шум'як Г. В.

ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМКИ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ 67

Скубіліна А. В., Клименко Т. Д., Тетеря В. Ю.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ
ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ 77

кандидат педагогічних наук, Трегуб С. Є.

РЕФЛЕКСІЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
ЗАДАЧ

86

доктор психологічних наук, професор, Щербан Т. Д.

доктор економічних наук, професор, Гоблик В. В.

кандидат географічних наук, доцент, Смочко Н. М.

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 30.12.2017
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com

